

St. Willibrord, apostel der Friezen (van 690 tot 739).

Lees meer over achtergronden om een goed begrip te krijgen van bisdommen, missiegebieden, Heiligenlevens en de Kerk van Rome.

"Stabilitas loci"

Missiegebieden

Heiligenlevens

De Kerk van Rome

Het blijft een belangwekkende vraag of de historici die de traditionele opvattingen over St. Willibrord als bisschop van Utrecht en apostel van Friesland volgen, wel alle literatuur daarover, en dan vooral de kritische literatuur wel kennen. Zo schreef [dr. R. Post](#) 'dat hij Delahaye op een punt gelijk moest geven en wel dat Willibrord geen aartsbisschop is geweest van Utrecht'. Ook in het boek "De Utrechtse bisschop in de Middeleeuwen" samengesteld door Dr. C. A. Rutgers (1978) is van de nodige twijfel en onmogelijkheid sprake. Zo zou Willibrord en het latere bisdom Utrecht geen enkele kerk in Friesland hebben gehad, waar toch het centrum van zijn prediking lag.

...Willibrord zette voet op Friese bodem...

Deze ene tussenzin van Alberdingk Thijm (1820-1889) heeft de hele geschiedenis

van St. Willibrord in Nederland op 'de verkeerde voet' gezet.

Als er nu niet Friese had gestaan, maar Frisia, dan was de vraag "Wat wordt bedoeld met Frisia?"

Het was niet Nederlands Friesland, maar het klassieke Frisia in Vlaanderen.

Zie [de oude kaart van Mare Germanicum uit de 9de eeuw](#), waar rechtsboven 'Francorum sev Frisiorum pars' genoemd wordt. Aan de monding van de Hem leest men S. Willibrordi, de plaats waar St. Willibrord aankwam op het vasteland.

„De veronderstelling dat Willibrord als eenvoudig Benedictijner monnik al missionerend als een wervelwind door Noordwest-Europa is gestormd, kan niet serieus genomen worden. Hij is altijd in de buurt van zijn bisschopszetel Trajectum gebleven. Deze stad is Tournai in Noord-Frankrijk en niet Utrecht”.

Enkele feiten:

- De directeur van het Rijksinstituut voor Oudheidkundig Bodemonderzoek, archeoloog professor W. A. van Es en diverse stadsarcheologen vinden **geen archeologische feiten in Utrecht** of het nabije Wijk bij Duurstede (zogenaamd Dorestad) die met Willibrord in verband gebracht kunnen worden.
- Langzaam dringt het tot historici door dat Willibrord niets met Utrecht te maken had ([zie artikel hiernaast](#)), maar nog minder met Echternach. Dat is een complete mythe. De man is daar nooit geweest en [het corpus dat men daar beweerd te hebben is een falsum](#).
- In de verschillende versies van de verhalen over Willibrord, treedt Willibrord niet op als abt, maar als de 'eerste' bisschop van Utrecht. Echternach wordt nergens genoemd, Utrecht herhaaldelijk. (Bron: Paul Noomen, 'de goederen van de abdij van Echternach in de Friese landen'. **Correctie: Niet Utrecht wordt in de oudste verhalen genoemd, maar Trajectum.**
- De eerste en oudste kerken in Nederland met het patronaat van St. Willibrord (Klein-Zundert en Alphen) werden gesticht vanuit de abdij van Tongerlo en niet vanuit Utrecht of Echternach. De pastoor werd tot 1832 benoemd vanuit het (aarts-)bisdom Mechelen/Antwerpen en niet vanuit Utrecht!
- Het klooster van St. Willibrord lag 'buiten de muren van Trajectum' en kan dus niet Echternach op 300 km. geweest zijn, dat overigens pas gesticht werd in de 10de eeuw en waar pas in de twaalfde eeuw een gedachte aan Willibrord ontstond op grond van het "Liber Aureus", ook wel [het Echternachse Dievenboekje](#) genoemd..
- Het corpus van St. Willibrord dat men in Echternach bewaard is aantoonbaar vals. In 1498 was het nog geheel compleet, terwijl er al sinds de 12de eeuw talloze relikwieën waren uitgedeeld aan kerken en kloosters.
- St. Willibrord kwam vanuit Engeland aan land op de plaats die nu [Gravelines](#) heet, in **Francia** zoals hij zelf schreef, waar de kerk ook zijn patronaat draagt en niet in Katwijk wat een mythe is uit de 17de eeuw.
- In 1370 bestond er in Kortrijk en omgeving al een intensieve Willibrordverering met veel kunstzinnige uitbeeldingen van zijn levensverhaal. Die verering kwam niet vanuit Utrecht, maar juist vanuit het zuiden en wel vanuit Frans-Vlaanderen.
- De Friezen die Willibrord wilde bekeren woonden in Frisia en niet in Friesland, dat toen nog een groot moeras en waddengebied was (en het nu nog zou zijn als er geen dijken bestonden).
- De mythe van St. Willibrord is geen [uitvinding](#) van Albert Delahaye. Hij las aanvankelijk wat anderen daarover schreven en vulde dat aan met eigen onderzoek.

Kanunnik **Floris Prims** (Ere-Archivaris van Antwerpen en een autoriteit op het gebied van de Kerkelijke Geschiedenis) schrijft er in de 'Geschiedenis van Berchem' (1949) het volgende over: "zoals men weet zijn er tal van Willibrordusputjes in het oude Brabant, in Vlaanderen en in Nederland bekend. De toeschrijving aan St. Willibrord is **werk van de sage**. Van St. Willibrordusrelikwieën of van een Willibrorduscultus **vernemen we niets uit de tijd tussen zijn overlijden en de 10de eeuw**". Voor de St. Willibrordcultus heeft vooral het Cartularium van de monnik Theodoricus, geschreven in 1190-1191 ten dienste van zijn abdij van Echternach, gezorgd. Uit de Antwerpse kerkelijke archieven blijkt dat **pas eind 13de eeuw** de St. Willibrordusdevotie opkomt. In de 14de eeuw komt de heilige voorgoed in de gunst. Voor een kerkelijk goed, waarvan de herkomst onbekend is, verwijst men naar St. Willibrord. Het is de eerste vermelding van St. Willibrord in het Antwerpse. Nu heet de kerk van Berchem 'sinds mensenheugnis' wel St. Willibrorduskerk, maar **niets wijst erop** dat dit bedehuis door Willibrord zou zijn opgericht. Een oud missaal - **gebedenboek** - uit de 13de eeuw draagt, tussen de regels van de oorspronkelijke tekst, veel bijschrijvingen. En wat blijkt: op 7 november is door een tweede hand bijgeschreven "Willibrordi episcopi, ecclesiae patrone". Het hoort dus niet tot de oorspronkelijke tekst van dit gebedenboek uit de 13de eeuw. Aflaatbrieven die vermelding maken van de St. Willibrordusput 'waarvan men meynt van den H. Willibrordus gewydt te zyn' kennen we slechts uit de eerste helft van de 18de eeuw.

Uit de bevindingen van Prims blijkt zonneklaar dat de Willibrorduscultus en -devotie in Berchem pas eind 13de eeuw is ontstaan. Dat sluit ook precies aan bij de Willibrordusdevotie in Utrecht, die ook pas in begin 14de eeuw voor het eerst opkomt. Dat deze teruggaat tot de 7de eeuw is een mythe van de grootste orde, die door historisch Nederland maar niet losgelaten wordt.

De Nederlandse traditie van St. Willibrord roept de nodige vragen op! Deze vragen zijn door de traditionele historici nooit verder onderzocht, laat staan beantwoord. Men bleef vasthouden aan de zeventiende eeuwse opvattingen van zijn aankomst in Katwijk. Maar Willibrord kwam aan op het vasteland in Francia, zoals hij zelf schreef. Om daar Katwijk van te maken moet je toch met ijzersterke argumenten komen en die zijn er niet.

In het kort komt het hier op neer:

In het jaar 690 kwam St. Willibrord met 11 gezellen vanuit Engeland naar het vasteland om deel te nemen aan de kerstening van de heidenen. .

► Volgens een bericht, eigenhandig door de missionaris in zijn kerkelijke kalender geschreven kwam hij aan in Francia. Deze eigen getuigenis van de persoon in kwestie spreekt zijn aankomst in Katwijk in het midden van Nederland radicaal tegen.

► Te Gravelines (dép. Nord, Frankrijk) bestaat de traditie, dat de missionaris daar geland is al sinds de 11de eeuw. Een zandbank voor de kust droeg de naam 'Wilbrort Sant'. De plaatselijke parochiekerk heeft St. Willibrord als patroon. In Echternach, maar ook de Franse en Duitse historici die Echternach volgen, houden Gravelines als aankomstplaats. Alleen de Nederlandse traditie wijkt ervan af! Lees meer over de 'Duits-Luxemburgse' traditie bij Camille Wampach, Sankt Willibrord, sein Leben und Lebenswerk (1953).

► Vlak na zijn landing begaf hij zich naar Trajectum, waar hij het centrum van zijn missie vestigde. Enige jaren later, toen hij door paus Sergius tot bisschop was gewijd, werd deze plaats ook de zetel van zijn bisdom dat een missie-bisdom was, dus buiten de kerkelijke hiërarchie viel.

► Volgens de Engelse schrijver Beda, tijdgenoot van St. Willibrord, kwam Willibrord aan land in 'Frisia het dichtst bij ons' en bleef de missionaris tot op hoge leeftijd in zijn bisdom werkzaam, waar hij in het jaar 739 is overleden. 'Het dichtst bij ons' spreekt een oversteek naar Katwijk waar de Noordzee het breedst is radicaal tegen. Men stak over op de plaats waar de oversteek het smalst is en waar men 'de overkant ziet' en precies daár waar nu ook de Kanaaltunnel ligt!

► De overlijdensdatum van Willibrord was 6 november 739. Zijn 'feestdag' werd echter verplaatst naar 7 november, aangezien op 6 november in zijn missiegebied al de 'feestdag' van St. Winok bestond. Die 'verplaatsing' heeft men in Nederland nooit kunnen verklaren dan met enkele fantasietjes. In zijn missiegebied in Frans-Vlaanderen is die verplaatsing geheel logisch, aangezien St. Winok er een belangrijkere en reeds langer vereerde heilige was.

► De plaats Utrecht zou het Trajectum van St. Willibrord zijn geweest, door hem gesticht als missiebisdom. Echter het Trajectum van St. Willibrord kent een lange voorgeschiedenis. Het wordt in 625 reeds genoemd. In de Utrechtse traditie is dit nooit verklaard. Men laat het bisdom Trajectum bij St. Willibrord beginnen en zwijgt angstvallig over al zijn voorgangers, zoals St. Eloy (bisschop van Noyon), St. Amandus (St. Amand-les-Eaux), St. Wilfried (bisschop van Evreux), St. Remaclus van Semois en St. Egbert (abt van het Ierse klooster waar St. Willibrord monnik werd), die allen op de kalender van St. Willibrord genoemd worden en allemaal een devotie in Noord-Frankrijk hebben. Geen van deze voorgangers van St. Willibrord is in Nederland bekend of wordt er kerkelijk gevierd. Ook hierover zwijgt de traditie angstvallig en veelzeggend in alle talen. Bovendien heeft Utrecht en omgeving lange tijd tot het bisdom Keulen behoord.

► Vóór de 12e eeuw en niet eerder (!) was de naam St. Willibrord in Nederland nog onbekend en staat ook nergens genoemd. Men heeft aangenomen dat zijn zetel te Utrecht stond, omdat deze plaats, ook weer omstreeks de 12de eeuw in sommige bronnen Trajectum werd genoemd. De situering in Utrecht werd sterk in de hand gewerkt door het feit, dat St. Willibrord de opdracht had gekregen het volk van de Friezen te bekeren, die men op dat tijdstip met het Nederlandse Friesland in verband bracht.

► Geheel onaannemelijk is het feit dat Willibrord zijn kerk in Utrecht had en zijn abdij op 300 km afstand in Echternach, terwijl in een tekst sprake is dat zijn klooster 'buiten de muren' van Trajectum lag. Een verklaring is daarvoor nooit gegeven dan wat uitvluchten door historici. Merkwaardigerwijs wordt er in Willibrords levensbeschrijvingen nooit gesproken over de reizen die hij ondernomen zou moeten hebben om de contacten tussen zijn bisdom en zijn klooster te onderhouden. De geschiedenis van het klooster in Echternach geeft precies het historisch probleem aan. Lees meer over Echternach.

► Als Willibrord werkelijk in Utrecht zijn bisschopszetel had, mag je verwachten dat er duidelijke sporen van zijn verering terug te vinden zijn, bijvoorbeeld in de vorm van door hem of aan hem gewijde kerken, toponiemen, viering van zijn feestdag, de vereringen van zijn relieken etc. Maar niets van dit alles. De oudste kerken van het bisdom Utrecht blijken geen van alle aan Willibrord te zijn gewijd: Vóór de twaalfde eeuw waren er geen kerken die zijn patronaat droegen.

► Opvallend is dat er ook in Utrecht of in heel Noord-Nederland en zeker in Friesland geen enkele kerk vanouds het patronaat van St. Willibrord heeft, maar ook niet van St. Bonifatius.

► De oudste Willibrordkerken in Nederland staan in Noord-Brabant en stammen uit de 12de eeuw en zijn gesticht vanuit Tongerlo in België. De Willibrord-traditie werd dus vanuit het zuiden in Nederland geïmporteerd.

► Met betrekking tot de liturgische verering van Willibrord is er iets vreemds aan de hand. In een beroemd eind dertiende-eeuws Utrechts handschrift als het Prosarium no. 417 (uit het bezit van de Utrechtse Mariakerk) zijn vele sequensen van heiligen opgenomen. Het is frappant, dat Willibrord, als grondlegger van het bisdom en andere Utrechtse heiligen zoals Bonifatius, Radboud en Lebuinus geen eigen sequens hebben en andere, minder belangrijke heiligen wél! Aan onze nationale heilige is slechts één sequens gewijd in een vijftiende-eeuws handschrift uit Den Bosch.

► Men weet nu dat de naam en het begrip van Friezen niet exclusief op Friesland betrekking heeft. De Frisones of Frisii waren de bewoners van het kustgebied aan Het Kanaal in Vlaanderen. Lees meer over de Friezen.

► Tengevolge van enkele grote en meerdere kleine vergissingen, met name de opvatting dat Karel de Grote een palts in Nijmegen had, werd de lokalisatie van St. Willibrord in Utrecht als een historische zekerheid beschouwd. Die palts van Karel de Grote in Nijmegen is er echter nooit gevonden of aangetoond, noch schriftelijk, noch archeologisch.

► Willibrord had zijn bisschopszetel te Tournhem-sur-la-Hem, een stadje op ongeveer 15 km ten westen van St. Omaars gelegen. In Noord-Frankrijk liggen midden in het gebied van een reeds zeer oude Willibrordverering, enkele kilometers van elkaar, de plaatsen Tournhem en Eperlecques, die worden verbonden door de 'Voyette des Moines', het weggetje van de monniken! Je kunt je dan ook afvragen wat de verering van die 'Nederlandse bisschop' in Frankrijk terecht kwam? Of is het precies andersom? De conclusie is dan ook dat die verering met de immigranten meekwam naar het noorden!

► In deze streek in Frans-Vlaanderen vallen alle gegevens over Trajectum, Dorestadum en de schenkingen aan St. Willibrord samen en vooral de honderden plaatsnamen die in Nederland onvindbaar zijn. In Frans-Vlaanderen zijn ze allemaal wel te vinden.

► Van deze schenkingen zijn oorkonden opgemaakt die overgeleverd zijn in een elfde eeuwse verzameling, het zogenaamde Cartularium van Radboud. Lees daarover meer. Zo is er in afschrift een goederenlijst overgeleverd die aan het eind van de negende eeuw is opgesteld en die de bezittingen van het bisdom Trajectum weergeeft. Alleen deze lijst bevat al meer dan tweehonderd geografische namen waarvan slechts enkele in Nederland zijn aan te wijzen. Lees meer over deze goederenlijst uit 870. Denk hierbij vooral ook aan de déplacements historiques.

► Over het overlijden van Willibrord is weinig bekend. Algemeen wordt aangenomen dat hij in Utrecht stierf en in Echternach werd begraven conform zijn uit 728 daterende wens dat zijn lichaam in het klooster van Epternacum moet rusten. Afgezien van de vraag wáár Willibrord overleed is het intrigerend dat er twee plaatsen zijn die claimen het corpus van de heilige te bezitten. Daarnaast beschikt Aken volgens de traditie nog over een schedel van de heilige. Een trilocatie is zelf voor deze heilige teveel. In het Luxemburgse Echternach ging men in 1031 op zoek ging naar zijn sarcofaag en trof men pas in de derde geopende sarcofaag het ongeschonden lichaam van de heilige aan. Dat is merkwaardig als we bedenken dat er reeds in de jaren 952, 980 en 987 door Echternach relieken van zijn lichaam zijn geschonken aan onder andere Trier en Regensburg. Lees meer over het corpus van Willibrord.

► In 1712 werden in het Noordfranse stadje Abbeville de beenderen en de schedel van 'St. Willibrord, belijder en bisschop van Fresia' ontdekt, zoals een opschrift vermeldt. Heel vreemd is het toch wel dat Utrecht, de plaats waar hij zo, vele jaren werkte, in 1301 aan de abdij van Echternach om relikven van hem vroeg. Dat is dus in de 14de eeuw. De vraag is dan ook of de verering van Willibrord verder teruggaat dan de 14de eeuw? In de middeleeuwen was het vereren van een heilige zonder relikven ondenkbaar!

► In de loop der eeuwen zijn er talrijke biografieën van Willibrord geschreven. De oudste dateert uit de achtste eeuw en werd geschreven door Alcuinus, op verzoek van Beornrad, bisschop van Sens in Noord-Frankrijk. Hierbij is de vraag gerechtvaardigd welk belang zou een Franse bisschop kunnen hebben bij het laten schrijven van de biografie van een Utrechtse bisschop?

► De archeologie heeft inmiddels aangetoond dat Utrecht in de 8ste en 9de eeuw nog niet bestond. Archeologisch onderzoek op het Utrechtse Domplein en omgeving heeft nog nooit de aanwezigheid van Willibrord, een Domschool of de Salvatorkerk uit zijn tijd kunnen aantonen. Lees meer over het Archeologisch Onderzoek in Utrecht.

► Uit het bovenstaande blijkt dat er op essentiële punten in de gangbare geschiedschrijving over Willibrord vraagtekens geplaatst moeten worden. De opvatting dat Willibrord vanuit Utrecht werkte is gebaseerd op het twaalfde-eeuwse uitgangspunt dat Utrecht het Trajectum van Willibrord was. Daarna heeft de officiële wetenschap, op een enkele uitzondering na, er nooit meer bij stil gestaan of dit uitgangspunt wel juist is. De geschiedschrijving op papier (de verzameling in afschrift overgeleverde oorkonden) stemt niet overeen met de uitkomst van onderzoeken zoals door Albert Delahaye. Het is te wensen dat de onderzoeksresultaten van Albert Delahaye inzake de geografische ligging van Willibrords werkterrein eens serieus genomen worden. Die onderzoeken beantwoorden in elk geval de vele nog steeds bestaande vragen.

Als al deze plaatsen wel in Frankrijk aan te wijzen zijn en in Nederland nooit gevonden zijn, dan is toch wel duidelijk waar het missiegebied van Willibrord lag!

Klik op deze tekst in het kader hierboven voor een kaart van Guines en omgeving als voorbeeld voor het aantal plaatsnamen in het gebied rond **Tournehem**, waaronder **Hames-Boucres** en **Brêmes**, de naamgevers van Hamburg en Bremen.

Links de kaart van het missiegebied van St. Willibrord in Frans-Vlaanderen (klik op de kaart voor een vergroting). De plaatsnamen op deze kaart zijn de oude Romaanse namen. Let speciaal op de locatie **S. Willibrordi** (bij de pijl, welke naam ook voorkomt op [de oude kaart van Mare Germanicum uit de 9de eeuw](#)), waar Willibrord op het vaste land aankwam en de plaats **Turnhem** (in de dubbele cirkel), dat later vanwege de invloed van de Franse taal veranderde in **Tournehem**. Rechts van Turnhem ligt Sperliacum/Eperlec waar het klooster **Epternacum** van St. Willibrord lag, dat in 858 verplaatst werd naar Luxemburg en in 973 hersticht werd in Echternach. Lees meer over [Echternach](#).

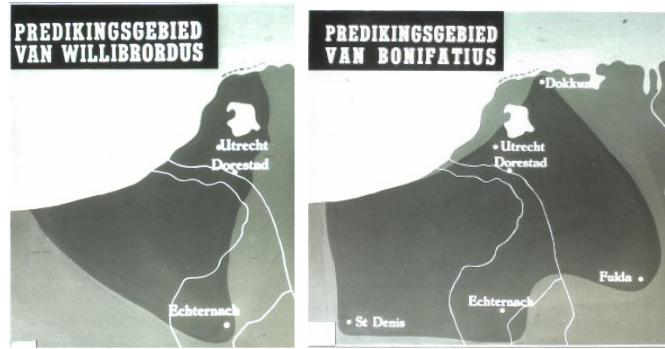
In het district Pas-de-Calais liggen ruim 950 plaatsen (Bron: Dictionnaire toponymique du Pas-de-Calais (Comte de Loisne, 1907).

De plaatsen in Frans-Vlaanderen in de teksten genoemd in verband met St. Willibrord of in verband met de abdij van Aefternacum. Walacria (rechtsboven op de kaart) was niet Walcheren, ook al liggen daar plaatsen als Westkapelle en Middelburg. Over [deplacements historiques](#) gesproken! Links het deel rond Arras, rechts de plaatsen in West-Vlaanderen, in het midden de streek van Béthune en Arras. Klik op de kaart voor een vergroting.

Wie plotseling geconfronteerd wordt met de stelling, dat St. Willibrord geen voet in Nederland heeft gezet, ervaart deze bewering misschien als historische ketterij van de eerste orde, die moeilijk serieus te nemen is. Er zijn gewichtige redenen, om aan de gangbare St. Willibrord-traditie sterk te twijfelen. Honderden teksten over St. Willibrord worden door de historici verzwegen, omdat ze niet op Nederland toe te passen zijn! In de boeken van Albert Delahaye ([zie daar](#)) leest U ze allemaal.

Melis Stoke was de eerste Hollandse schrijver die tussen 1295 en 1305 St. Willibrord noemt, al plaats hij hem nog in Zeeland. Tevoren is de naam Willibrord niet genoemd. Dat is des te opvallender dat in de Annalen van Egmond (vóór Melis Stoke de enige oudere bron van de Hollandse geschiedenis) geen vermelding van Willibrord voorkomt. Er blijft derhalve maar één conclusie: tussen de 11e en de 13e eeuw bestond in Egmond allerminst de overtuiging dat het Cartularium betrekking had op Utrecht.

Hieronder links: afbeelding uit 'Fibo-beeldonderwijs' zoals we ons het missiegebied van Willibrord moeten voorstellen. Opmerkelijk is dat Frans-Vlaanderen en Noord-Frankrijk er ook bij hoorden en Denemarken ontbreekt. Recht het missiegebied van Bonifatius, waar zelfs nog een groter deel van Frankrijk bij hoorde. Noord-Duitsland ontbreekt ook hier en Echternach. Daar zijn geen bronnen van. En [Dokkum](#)? Dat is een fabel uit de 13de eeuw, die pas in de 18de eeuw algemeen werd aanvaard.

Toch moet die mededeling van een beslist "neen" in het knipsel hierboven, bij de kenners van de historie niet al te schokkend zijn geweest. In 1945 kwam prof.dr. L.J.Rogier in zijn zeer uitgebreid en deskundig onderzoek al tot de conclusie dat *vóór het jaar 1559 van enige officiële verering van Sint Willibrordus, Sint Bonifatius en andere geloofsverkondigers in Nederland geen spoor te vinden is.*

Professor [R.R.Post](#), die in felle bewoordingen Delahaye steeds bestreed omtrent *Karolingisch Nijmegen*, verklaarde in de Volkskrant van 17 dec.1959 het volgende: *'Op één punt moet ik Delahaye onmiddellijk gelijk geven. Sint Willibrord is geen aartsbisschop van Utrecht geweest'*. En als dat zo is, en het is zo, dan houdt de hele geschiedenis omtrent Willibrord als bisschop van Utrecht op. Daar lijkt geen enkel bewijs voor te zijn dan wat aangenomen oude legendes, die vooral en nog steeds gebaseerd zijn op wat Johannes de Beka (ca.1346-?) en Wilhelmus Heda (ca.1460-1525) geschreven hebben, ondanks dat hun geschriften voor onbetrouwbaar gehouden worden.

In 'Willibrord door de eeuwen' wordt dit ook door [Charlotte Broer \(zie daar\)](#) erkend. Mevr.Broer stelt onomwonden dat *"Utrecht ten tijde van Willibrord en daarna als bisdom nog niet bestond"* en dat *"aan de basis van de Utrechtse kerk heeft een bisdomszetel niet gestaan"*. In 'Willibrord door de eeuwen' wordt hij nog wel de apostel van de Lage Landen genoemd, maar *"hij was geen bisschop van Utrecht, maar een zendingsbisschop. Een bisdom heeft hij niet nagelaten, ook geen zetel"*. Onder de 'Lage Landen' kan men ook Vlaanderen verstaan, dus die titel is op zich niet geheel onjuist. Zij geven Albert Delahaye gelijk die tot dezelfde conclusie kwam, maar daar wel de gevolgen uit trok.

Momenteel vindt er een kentering plaats in historisch Nederland. St.Willibrord wordt niet meer beschouwd als bisschop van Utrecht. Zie [Archeologie Magazine](#)

St.Willibrord zou 44 jaar bisschop van Utrecht geweest zijn, begraven in Echternach. Vreemd is het dan, dat er van zijn verblijf (of van zijn gevolg) niets is teruggevonden in Utrecht. Geen kerk, geen bewoning in de 8e eeuw, maar ook geen geschriften. Alles wat wij over St.Willibrord weten staat in [Franse](#) bronnen. Zie als voorbeeld [de claims van Echternach in Brabant !](#)

Van St. Willibrord bestaan twee corpora, twee vrijwel volledige skeletten. Er bestaat zelfs nog een derde schedel van de heilige die men te Aken in een afgrijselijke reliekhouders bewaard ([zie afbeelding hiernaast](#)). Dit kapitale feit vindt men in de literatuur nauwelijks vermeld; als het al vermeld wordt, staat het weggestopt in een voetnootje; in Noord-Nederland is het zelfs geheel onbekend. Eén corpus bevindt zich in Echternach; het andere te Abbeville. Nu kan men wel vlug concluderen, dat het corpus van Echternach het echte is, en dat van Abbeville dus vals, doch als men alle gegevens nagaat, zeer in het bijzonder de documentatie van Echternach zelf, ligt het precies omgekeerd, namelijk dat het corpus van Abbeville het authentieke blijkt te zijn. Lees meer over het [Corpus van Echternach](#).

Het [corpus van St.Willibrord in Echternach](#) is aantoonbaar vals en stamt uit de 12e of zelfs pas uit de 15e eeuw.

In Jaarboek Oud-Utrecht 2009 bespreekt Anique de Kruijf de relieken van Utrecht. Over de relieken van St.Willibrord schrijft zij ondermeer (in **rood** mijn commentaar): **De relieken van St.Willibrord** bestaan uit fragmentjes van een rib, het pallium, de sandaal, het doodskleed en het kazuifel van Willibrord. De jaartallen die worden genoemd zijn 1301, 1409, 1566/69/72, 1609, 1627, 1637 en 1666. Na 1666 raakten de relieken enigszins (?) in **vergetelheid**. Bij een inventarisatie rond 1930 werden ze **'herontdekt'**. Bij de huidige inventarisatie werden in het hoofdaltaar van de Gertrudiskathedraal nog drie van deze vijf relieken aangetroffen: de rib, het pallium en de sandaal. Deze drie relieken zijn dus sinds het midden van de zeventiende eeuw in het beheer van de Gertrudisparochie gebleven. De stukjes lijkwade en kazuifel werden echter niet meer teruggevonden. **Wat er in de tussenliggende perioden met de relieken is gebeurd is behalve twijfelachtig, ook volkomen ongeloofwaardig.** Zie de opmerking bij het jaar 1301 over de relieken van St.Willibrord. **Waarom werden de relieken pas in 1301 aan Echternach gevraagd? De cultus rond St.Willibrord bleek kort daarvoor nog niet te bestaan.** Lees meer over [reliken van St.Willibrord](#) die Utrecht vanuit Echternach kreeg. Uit technisch onderzoek blijkt bovendien dat het deel van de sandaal van de heilige waarover men in Utrecht beschikt, niet uit de 8ste maar **uit de 12de eeuw stamt**.

DE SCHOOLBOEKJES ZEGGEN...

dat St. Willibrord, de eerste apostel van Nederland en aartsbisschop van de Friezen, te Katwijk landde en in Utrecht de zetel van de missie stichtte.

dat St. Bonifatius, medewerker van St. Willibrord, later aartsbisschop van Mainz, te Dokkum door de Friezen werd vermoord.

dat het bisdom van St. Willibrord veel te verduren kreeg van de Noormannen, zodat de bisschop een tijdlang in Deventer moest verblijven, en dat pas tegen het midden van de 10e eeuw de bisschopszetel in Utrecht kon worden hersteld.

DE WAARHEID VINDT U HIER!

Voor het onderzoek naar de juiste plaats van Trajectum staan ons twee soorten bronnen ter beschikking, namelijk de oorkonden van Trajectum en de Levens van de heiligen die in deze plaats of vlak daarbij of in de streek gemissionieerd hebben. De oorkonden van Trajectum zijn verzameld (gekopieerd) in een register dat men het Cartularium van Radboud noemt, welke kopie in de abdij van Egmond is gemaakt. Men meent, daarbij gesteund door een in het Cartularium aanwezige akte van de abdij van Egmond, dat de afschriften in de 12e of 13e eeuw zijn vervaardigd. Tegelijk is op de merkwaardigheid gewezen dat in de Annalen van Egmond, die in dezelfde tijd ontstonden en later werden aangevuld, geen gegevens uit het Cartularium voorkomen, **ook niet de vermelding van Willibrord als eerste bisschop van Utrecht**. Met andere woorden: de monniken van Egmond, die als kinderen van hun tijd zeker niet overgevoerd hebben van historische kritiek of gereserveerdheid, hebben desondanks

geweten of intuïtief gevoeld dat **dit rijke materiaal niet van Utrecht was**. Zij hadden de wording van Nederland, de opkomst van een nieuw bisdom en de vorming van een nieuw graafschap van te nabij meegemaakt om niet te beseffen dat dit nieuwland niet de voorgeschiedenis kon hebben gehad die in de uit Gent gekomen akten was uitgedrukt. Wanneer de Annalen van Egmond dan beginnen te verhalen over de bisschoppen van Utrecht, is er **geen woord bij over Willibrord en zijn opvolgers**.

Waar komt de St. Willibrord-traditie vandaan?

In 1939 werd in Utrecht ter gelegenheid van 1200 jaar Willibrord-herdenking een tentoonstelling ingericht. Uit de catalogus bij die tentoonstelling blijkt dat de handschriften voor het merendeel uit Frankrijk kwamen. Zie dit overzicht! Het is wel duidelijk dat waar men de bronnen heeft, de St. Willibrord-traditie vandaan kwam. Het zijn aanvullingen op het onderzoek van Albert Delahaye die immers ook al aangaf waar die traditie vandaan kwam.

- HET UTRECHTSCH PSALTERIUM met tekst in drie kolommen en pentekeningen tussen de tekst: Geschreven en getekend in **Reims** door een of meer Angelsaksische monniken.
- UITTREKSEL uit de werken van Hieronymus, Isidorus, Gedichten, uit de werken van St. Augustinus, Eusebius, Theodosius en Beda. Met versierde en gekleurde begin. letters. Afkomstig uit de Abdij van Saint-Bertin te **Saint-Omer**.
- HANDSCHRIFT bevattende de brieven van Paulus, de Handelingen der Apostelen, Algemeene Brieven en de Openbaring. Met versierde initialen. IXde eeuw. **Sankt-Gallen**. Stiftsbibliothek.
- EVANGELIARIUM VAN EGMOND, bevattende een proloog en de vier evangeliën. IXde eeuw. **Noord-Fransch**.
- EVANGELIARIUM VAN ST. VAAST, geheel met gouden schrift op purperen grond, in veelkleurige randen met vlechtband-ornament. Afkomstig uit de abdij van St. Vaast te **Arras**.
- EVANGELIARIUM latinum. Met twaalf versierde canonbladen. Perkament. IXde eeuw. **Franco-Saksisch**. "Les principaux manuscrits à peintures, conservés dans les collections publiques du Royaume des Pays-Bas" in Bulletin de la Société Française de reproductions de manuscrits à peintures.
- BIJBEL. Verlucht met groote initialen over de geheele bladzijde binnen een rand van vlechtband-ornement, en drie groote miniaturen in groen en rood met dergelijk ornament. Perkament. Einde Xde eeuw. Noord-Fransch. **Arras**.
- OFFICES EN MIRAKELN VAN SINT VAAST; met zes bladen met rood schrift op purperen grond en zes groote initialen. Perkament. Begin XIde eeuw. Noord-Fransch - **Arras**.
- CONFSSIONES VAN DEN HL. AUGUSTINUS; met één miniatuur in twee tafereelen. Perkament. XI de eeuw. Noord-Fransch. **Arras**. Bibliothèque Municipale.
- ST. HIERONYMUS' COMMENTAAR OP DE PSALMEN, met een aantal groote initialen, versierd met dooreengestregelde ranken. Perkament. XI de eeuw. **Arras**. Bibliothèque Municipale.
- ST. HIERONYMUS' VERHANDELING OVER DE HEMELVAART VAN MARIA, met één veelkleurige miniatuur, voorstellende de Hemelvaart van Maria. Perkament. XI de eeuw. **Noord-Fransch. Arras**. Bibliothèque Municipale.
- EVANGELIARIUM, versierd met initialen in goud en andere kleuren; tters: S(ecundum) Math(aeum) in illo tempore (beschadigd). XIde eeuw. Afkomstig uit de St. Maria Kerk te **Utrecht**.
- SACRAMENTARIUM, met veelkleurige miniaturen op gouden grond en een groot aantal veelkleurige initialen versierd met dooreengestregelde ranken. Perkament. Einde XIde eeuw. **Noord-Fransch. Arras**. Bibliothèque Municipale.
- MISSALE TRAJECTENSE (7) met vele gekleurde initialen, sommige met de voorstellingen van mensen en dier-figuren; Perkament. XI/XIIde eeuw. **Noord-Fransch** onder Engelsen invloed.
- EVANGELIARIUM met Canon, met vier miniaturen, voor-stellende de vier Evangelisten met hunne symbolen. Perkament. Omstreeks 1100. **Fransch-Duitsch grensgebied**.
- GEBEDENBOEK. bevattende, blz. 1 - 22 liturgische varia, blz. 22 - 235 een graduale; blz. 237 - 330 de sequentiën van Nodger Balbulus. Perkament. XIIde eeuw. **Sankt-Gallen**. Stiftsbibliothek.
- ST. GREGORIUS' COMMENTAAR OP HET BOEK JOB, versierd met gehistorieerde initialen op gouden grond. Perkament. XIIde eeuw. Fransch. **Arras**. Bibliothèque Municipale.
- BIJBEL, het Oude Testament, verlucht met vele miniaturen en gehistorieerde initialen, in blauwe, roede en groene kleur, op gouden grond. Perkament. XIIde eeuw. Fransch. **Parijs**. Bibliothèque Nationale.
- VERZAMELING VAN DE VOLGENDE GESCHRIFTEN: Het begin van ieder der vier Evangeliën, versierd met miniaturen, afbeeldende de vier Evangelisten. Perkament XII/XIII de eeuw. **Rouen**. Bibliothèque Municipale.
- EVANGELIARUM; verlucht met vier miniaturen, voor-stellende de vier Evangelisten met hunne symbolen. Perkament. XII/XIIIde eeuw. Uitvloeisel van de **Reichenau**-School. Nu in R.K. kerk te Susteren.
- PSALTERIUM, bevattende een kalender, het psalmboek, de lofzangen en een litanie met 12 groote en 36 kleine miniaturen in den kalender, 15 groote miniaturen met voorstellingen uit het leven van Christus; Perkament, Omstreeks 1200. Normandisch-Engelsche stijl. De oudste bekende eigenaar van dit handschrift was **Gerardus de Daivilla, Bisschop van Thérouanne**, 1396.
- GEBEDENBOEK, bevattende een Kalender, Psalmboek, de Gezangen van de Getijden, verschillende stukken van een Getijdenboekje, de Daggetijden van Maria, de Boete-psalmen, Litanie van alle Heiligen. Perkament, 1225-1255. Parijsche School. **Rouen**. Bibliothèque municipale.

Ook van de Kunstvoorwerpen en beeldhouwwerk valt het op dat die bijna allemaal uit het buitenland afkomstig waren. Nu wordt wel ter verontschuldiging aangegeven dat sommige landen en musea niets wilden uitleen, maar dat betrof de Scandinavische landen, Engeland en Duitsland. De kunstvoorwerpen kwamen uit Dublin (meerdere stukken), Namen, Leeuwarden, Maeseyck, Parijs (enkele stukken) en St. Germain-en-Laye, London (toch nog enkele stukken, ondanks eerdere weigering), 's-Gravenhage, Luik, Deventer, Maastricht (enkele stukken), Amsterdam Rijksmuseum (betroft een jachthoorn uit Noord-Italië), Münster, Rouen (enkele stukken), Rotterdam (Byzantijnsch), Arnhem (Nederrijnsch), Utrecht (Keuls en Noord-Frans), St. Omer (enkele stukken).

Wat in deze opsomming meteen opvalt is dat [Echternach](#) en de [Hollandse](#) en [Brabantse](#) St. Willibrordkerken ontbreken. Blijkbaar hadden zij niets wat tentoonstelling-waardig was.

Detail van een kaart uit de 9e eeuw, waarop duidelijk het S.Willebrordi te lezen is. Dit was de aankomstplaats van St.Willibrord op het vasteland, te Gravelines in het gebied van de Morini. Katwijk is een fabel uit de 17e eeuw!

St.Willibrord stak over naar het vasteland van Europa, precies dáár waar de oversteek het kortst is en je de overkant kunt zien. En zoals hij zelf schreef, kwam hij aan in FRANCIA.

De landing van St.Willibrord in Katwijk is een fabel uit [de 17e eeuw](#).

Terwijl iedereen naar het vasteland oversteekt op de plaats 'waar je de overkant kunt zien' (dus op de plaats waar nu de Kanaaltunnel ligt), zou St.Willibrord een gevaarlijke en lange tocht ondernomen hebben van Ripon naar Katwijk. Tenminste dat stellen de Nederlandse historici die vasthouden aan zijn landing in Katwijk. Die gevaarlijke oversteek beschrijft de vitae van St.Willibrord ook, aangezien een schipper hen niet durfde overzetten vanwege het stormachtige weer. Om de gehuurde boot meer stabiliteit te geven, voer Willibrord over 'op een steen'. Dit werd steeds als een mirakel gezien, maar in Frans-Vlaanderen betekent dat de boot verzaard werd met stenen 'om meer kiel' te hebben ofwel een betere stabiliteit in een stormachtige zee. Overigens bestond Katwijk niet eens in de 7e eeuw. Dan hadden de historici Lugdunum moeten aannemen als aankomstplaats, immers Lugdunum werd door enkelen als Katwijk beschouwd.

Zowel de Franse als de Duitse historici en ook Echternach plaatsen zijn aankomst op het vasteland te **Gravelines** bij Calais. Dat wordt bevestigd door St.Willibrord zelf, die schreef **dat hij aankwam in FRANCIA**. En de man in kwestie zal toch beter geweten hebben waar hij aankwam, dan alle historici na hem. Hij was meteen ook vlak bij zijn missiegebied. Dáár immers langs de kust van het Kanaal, woonden de klassieke Frisones en niet in Friesland dat zo'n [250 kilometer](#) van Katwijk ligt. Ook na zijn reis naar Rome **keerde de man Gods terug in Francia**, zoals het in zijn vitae beschreven staat. Wie hier Utrecht van wil maken moet dan toch enkele **bewijzen** (en geen aannames) opvoeren dat Utrecht in Francia lag.

Deze constatering maken de hele Nederlandse geschiedenis in het eerste millennium ongeloofwaardig en geven meteen de streek aan waar die geschiedenis van St.Willibrord wel thuis hoort: Noord-Frankrijk.

Dat Katwijk, als het al bestond in de 7e eeuw, in Francia lag, is zelfs in de Nederlandse traditionele opvattingen nooit bewezen. Het lag ook niet in Francia, maar volgens de traditie in het gebied van de Friezen. Katwijk werd als aankomstplaats gekozen nadat de St.Willibrordtraditie in Utrecht had postgevat. Deze traditie stamt echter pas uit 1156, aangepraat door Echternach op zoek naar vermeend kerkelijk bezit. Daarvoor was St.Willibrord in Utrecht totaal onbekend. De zinsnede dat St.Willibrord aankwam in de monding van de Renus bepaalde de aankomstplaats in Katwijk. Er werd echter totaal voorbij gegaan aan het feit of met "renus" wel de Rijn bedoeld werd. Zie verder bij [Renus](#).

Sommige historici houden de aankomst van St.Willibrord op het Zeeuwse Grevelingen. Ze erkennen daarmee dat ook zij Katwijk niet accepteren, maar tevens onbewust dat het wel Gravelines in Frankrijk moet zijn geweest. Immers de 'Frans-Vlaamse' naam voor Gravelines is Grevelingen. Dat het Zeeuwse Grevelingen in de 7e eeuw al bestond, toen de transgressies op een hoogtepunt waren, is zelfs door de traditionele historici ook nog nooit bewezen. Het wordt angstvallig verzwegen.

De naam van het Zeeuwse Grevelingen is een van vele importnamen waarmee Zeeland, net als de rest van Nederland, vol ligt.

De plaatsing van St.Willibrord in Utrecht is een even grote mythe als zijn vermeende aankomst te Katwijk. Haalt men dit ene fundament, de aankomst in Katwijk onderuit, dan valt het hele kaartenhuis van mythen rondom St.Willibrord in elkaar. Immers met zijn aankomst te Katwijk meenden de historici ook zijn verblijf in Utrecht te kunnen bevestigen.

De oudste bestaande kerken dateren uit de twaalfde eeuw en misschien de elfde eeuw. De eerste bouwphase van de Willibrorduskerk in Waalre ligt in de elfde eeuw (en niet in de achtste eeuw)! (Bron: Herman Stribos in 'Kerken van heren en boeren'). Het zal bijgesteld moeten worden tot de 12e eeuw, aangezien de oudste St.Willibrordkerk in Nederland uit de 12e eeuw stamt. Zie [de kerken in Noord-Brabant](#).

De oudste St.Willibrordkerk van Nederland staat in Klein-Zundert.

Deze kerk was gesticht door de abdij van Tongerlo en werd al in 1157 vermeld in geschreven bronnen en heeft **steeds het patronaat van St.Willibrord** gedragen. Een bron van Hendrik van Bruneseim noemt in het jaar 1116 al een kerk in Sunderda. **Van een relatie met Utrecht was geen enkele sprake en die ontbreekt zelfs geheel tot in de 19e eeuw.** De streek rond Zundert komt onder het bestuur van de Norbertijnen van de Abdij van Tongerlo, die bekend staan als ontginners van woeste gronden. Zo krijgt vanaf de elfde eeuw het dorp 'Sunderda' langzamerhand vorm. De bewoning vindt plaats langs de beken, waar behalve schoon drinkwater ook de vruchtbaarste gronden liggen. Dat verklaart 'de Raamberg' als oudste woonplek.

Tijdens de 80-jarige oorlog braken veel opstanden uit, o.a. de Beeldenstorm die vanuit Frans-Vlaanderen Nederland teisterde. De moord op pastoor Arnout van Vessem in 1557 (pastoor sinds 1536) schokte de kerkelijke samenleving. Zijn opvolger pastoor Cornelis Gellens (1557-1580) sticht een armenhuis nabij de kerk op de Raamberg. Het kerkje op de Raamberg werd tijdens de 80-jarige oorlog gebruikt als kruiswagazijn en de Hertog van Parma laat in 1584 het gebouw in brand steken. Pas in 1590 keert pastoor Jan van Vessem terug. In een nabij gelegen schuur richt hij een ruimte in, waar kerkelijke vieringen kunnen worden gehouden. Pas in 1609 vindt provisorisch herstel plaats van de vervallen kerk met hulp van de abdij van Tongerlo. In 1648 wordt de kerk door de gereformeerde overheid onteigend en overgedragen aan de gereformeerden. Kort na 1672 wordt het Katholiek geloof gedoogd en wordt in de dorpskern van Klein-Zundert een schuurkerk gebouwd. In 1720 laat pastoor Albertus Marcelli op de grond bij de pastorie een 'kerkhuijs' bouwen. In 1772 wordt toestemming verleend het gebouw aan te passen en als kerk te mogen inrichten. In deze tijd (in 1777) tekent Dirk Verrijck de oude kerk aan de Raamberg, die vanwege slecht of geen onderhoud al danig vervallen was.

De oude schuurkerk (zie foto hiernaast links) stond op de plaats dat later het oude kerkhof werd. Het nieuwe kerkhof ligt net buiten de (toen) bebouwde kom. De Antoniuskapel op deze foto nog net te zien aan het torentje helemaal links, is in de nieuwe kerk uit 1910 opgenomen, die er links ervan gebouwd werd.

Tot 1823 werd de pastoor van deze parochie van St.Willibrord in Klein-Zundert vanuit de abdij van Tongerlo en het bisdom Mechelen/Antwerpen benoemd en NIET door het bisdom Breda en al helemaal niet vanuit het aartsbisdom Utrecht. Benedictus J. Peeters (1765-1828) was de laatste pastoor benoemd vanuit de Abdij van Tongerlo. In 1823 werd de parochie door nieuwe wetgeving van de overheid van de Abdij van Tongerlo afgescheiden en kwam onder beheer en bestuur van het bisdom Breda. Walterus Vermeulen werd de eerste pastoor van deze nieuwe parochie. Op 19 januari 1825 wordt een 'Minnelijke schikkingen tusschen pastoor en verdere kerke regenten der R. Katholieke gemeente tot Klein-Zundert ... voor een altoos duurend reglement der kerke ...' vastgesteld en goedgekeurd door de bisschop. Het patronaat van de kerk bleef al die tijd ondanks politieke en

kerkelijke ontwikkelingen **St.Willibrord** en is dat heden (2024) gebleven. Momenteel staat de kerk op de nominatie om aan de eredienst onttrokken te worden, wegens terugloop van het aantal gelovigen.

Bijkomende aanwijzingen voor de immigratie vanuit het zuiden vormen de patronaten van de kerk van Zundert (patroon St.Trudo - uit St.Truiden) en Rijsbergen (patroon St.Bavo -uit Gent). Ook deze patronaten kwamen vanuit het zuiden en NIET vanuit Utrecht. De abdij van [Echternach](#) heeft deze oudste St.Willibrordkerk nooit geclaimd. Blijkbaar vond abt Theofried in de oude akten geen naam die een beetje op '*Sunderde*' leek en daarvoor 'misbruikt' kon worden, zoals met Alphen, dat wel sterk leek op '*Alfeim*' uit een oude akte, wel gebeurde. Dit geeft de valsheid van de overige claims van Echternach aan. Lees meer over de [oude kerken van Brabant](#).

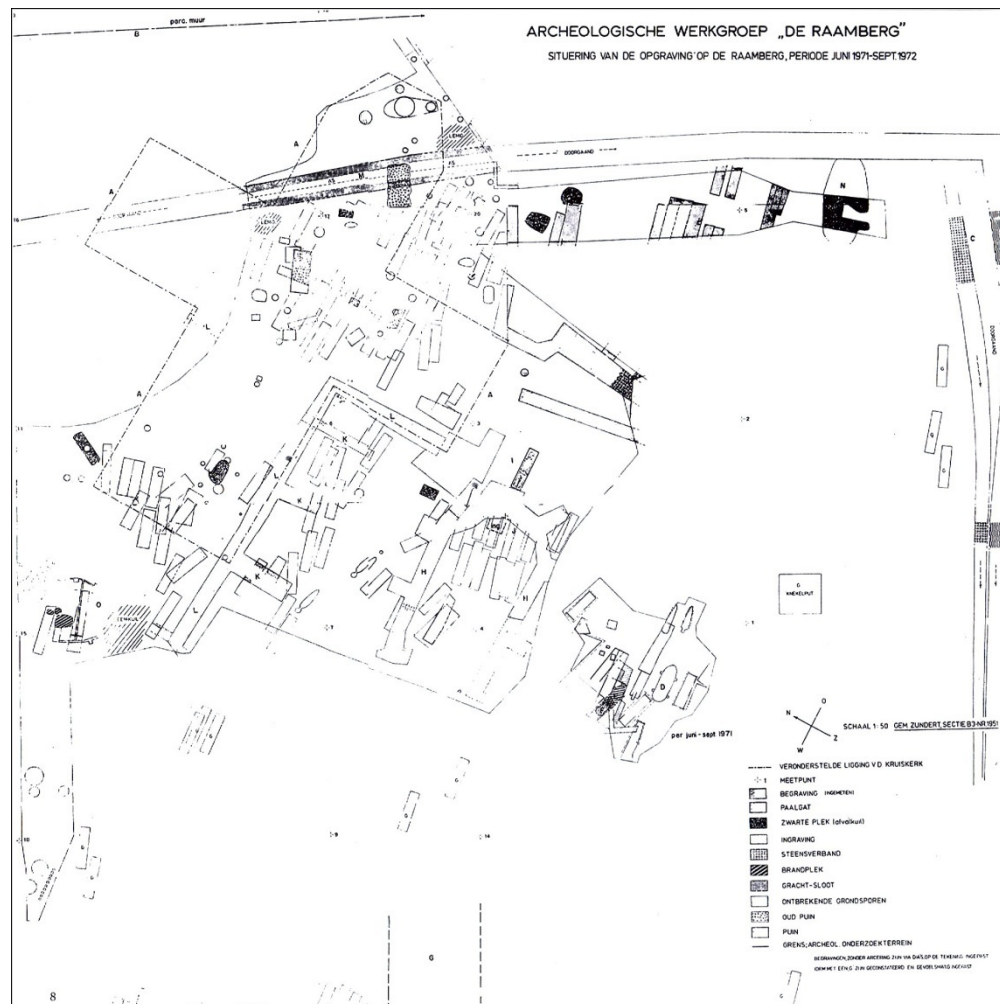
Een historische *afbeelding van de oude St.Willibrordkerk op de Raamberg in Klein-Zundert (18e eeuw)*. Aquarel van Dirk Verrijck (1777). Deze kerk is na 1823 gesloopt, na sinds de reformatie vrijwel ongebruikt te zijn geweest en daardoor danig vervallen. In Klein-Zundert werd in 1910 een nieuwe kerk gebouwd (architect Jan Stuyt in samenwerking met Jos Cuypers), eveneens onder *patronaat van St.Willibrord*. In deze kerk werd de reeds eerder gebouwde Sint-Antoniuskapel opgenomen.

Bij opgravingen in 1971 en 1972 door de 'Archeologische werkgroep "De Raamberg"' (zie foto rechts) zijn de resten van deze kerk met erbij horend kerkhof gevonden en vastgesteld. *Zie plattegrond hieronder. Klik op de plattegrond voor een vergroting*. Op de betreffende plaats is een gedachteniskapelletje opgericht (eigen foto rechts van de plattegrond).

Wat zijn naam, bevolking, streeknaam, plaatsnamen en zelfs riviernamen betreft, zijn het Nederlandse Friesland, Groningen en West-Friesland in Noord-Holland de vrucht van een migratie uit Frans Vlaanderen. De opvattingen over de goederen van de abdij van Echternach in de Friese landen zijn ontstaan door een aantal misverstanden in de 16e eeuw. Zie daarover de [Friese goederen van Echternach](#).

Op de Raamberg in Klein-Zundert herinnert deze straatnaam nog aan de plaats waar tot 1823 de oudste St.Willibrorduskerk van Nederland stond.

Dat St.Willibrord een bisschopszetel in Utrecht gehad zou hebben en zijn abdij op ruim 300 km afstand in Echternach lag, is een onbegrijpelijk raadsel, waarvoor geen enkele historicus ooit een plausibele verklaring heeft gegeven. Het is zelfs zo onzeker dat [prof.dr.R.R.Post](#) zelf verklaarde dat "*Willibrord geen aartsbisschop van Utrecht geweest is en dat van zijn verblijf in Noord-Brabant geen enkel bewijs bestaat*". Hiermee gaf prof.Post zijn opponent Albert Delahaye dus volkomen gelijk. Lees meer over [Kerken in Brabant](#). Bovendien is het een ongerijmdheid dat die abdij in een ander bisdom lag (Trier). Waarom heeft St.Willibrord zijn abdij niet dicht bij in zijn bisdom gesticht?

De werkelijkheid is dat hij dat wel gedaan heeft. Zijn abdij lag '*buiten de muren*' van *Trajectum*, zoals dat in de klassieke tekst staat. Dat klooster lag in elk geval niet in Utrecht, want door meerdere historici o.a. Kaj van Vliet wordt de *Paulusabdij Utrechts oudste klooster* genoemd en die werd pas gesticht in de 11de eeuw (in 1050). Dat is ruim drie eeuwen na St.Willibrord! Ook [archeologisch](#) is van een klooster uit de tijd van St.Willibrord in Utrecht nooit iets gevonden.

St.Willibrord werd door de paus Sergius aangesteld als 'apostel van de Friezen'. Het is vervolgens onverklaarbaar dat van zijn aanwezigheid in het Nederlandse Friesland nooit enig spoor in gebleken. **Er is geen enkele kerk in Friesland en in heel Noord-Nederland, die vanouds zijn patronaat draagt.** De traditionele

historici laten hem slechts prediken in [Brabant en België](#). "In de periode van St.Willibrord zijn in Nederland boven de rivieren geen archeologische feiten die met St.Willibrord in verband kunnen worden gebracht". (Bron: [W.van Es](#)).

De abdij van Susteren die ook genoemd wordt als een abdij van St.Willibrord, was na de vlucht voor de Noormannen een herstelling van het klooster van Souastre in Frans-Vlaanderen. Bovendien was het in eerste instantie een vrouwenklooster, dus zeker geen stichting van St.Willibrord. De emancipatie was in die tijd nog niet zo ver gevorderd dat mannen en vrouwen gebruik maakten van hetzelfde klooster. Momenteel is dat overigens nog steeds niet zo, al zijn er tegenwoordig enkele uitzonderingen, waarbij de zusters de mannelijke broeders verzorgen. Het zijn ook geen kloosters in de oude betekenis van het woord, meer zorgkloosters voor oude monniken.

De visie van Albert Delahaye.

St.Willibrord kwam aan in [Francia](#), zoals hij zelf letterlijk schreef en was meteen in zijn missiegebied: Frisia. Om in de 7e eeuw van Francia de plaats Katwijk te willen maken moet men toch met héél sterke bewijzen komen. En die bewijzen zijn er niet. Katwijk bestond toen niet eens. St.Willibrord kwam aan in Gravelines en zijn missiegebied bij de Friezen lag aan de kust in Frans- en Belgisch-Vlaanderen. Daar lag het oude Fresia (Frisia). Het Trajectum waar hij zijn bisschopszetel had was niet Utrecht, maar de Noord-Franse plaats [Tournhem-sur-la-Hem](#).

Het Trajectum van St.Willibrord was dezelfde plaats als Romeins Trajectum. Het Romeinse 'trajectum' lag aan de weg van Canterbury naar Rome. Zie bij [Via Francigena](#). Het was in Noord-Frankrijk ook de enige plaats waar een rivier overgestoken moest worden. In Utrecht is nooit sprake geweest van een "trajectum, een oversteekplaats". Waar zou deze naartoe geleid hebben? Het moeras in?

Dat de theorieën van Delahaye lang niet door alle historici worden gedeeld is zeker waar, maar dat wil nog niet zeggen dat hij ongelijk heeft. ***'Ook al zijn alle geleerden et met elkaar eens, dat wil nog niet zeggen dat ze gelijk hebben'.*** Lees er meer over bij [historische wetenschap](#).

De aangenomen veronderstelling dat St.Willibrord in Utrecht bisschop is geweest, is makkelijk te weerleggen. Zowel tekstueel als archeologisch is aangetoond dat Utrecht in de 7e en 8e eeuw niet bestond. Wat moet een missiebisshop in een streek waar geen bewoning is?

Er zijn te veel teksten die niet stroken met de gangbare opvattingen. Enkele voorbeelden van ongerijmdheden in de traditionele opvattingen, die het gelijk van Delahaye aantonen, zijn:

- St.Willibrord kwam in 690 aan land te **Gravelines** in Noord-Frankrijk en was meteen in zijn missiegebied. De kerk in Gravelines draagt zijn patronaat, evenals die van het naburige Bourbourg. Hoe komt het patronaat van "de apostel der Friezen" in Noord-Frankrijk?
- De landing te Katwijk is voor het eerst in [de 17e eeuw](#) beweerd, afgeleid van de opvatting dat zijn zetel in Utrecht was en de "ostia Reni" (monding van de Renus) dan de aankomstplaats had kunnen zijn. Kritiekloze schrijvers hebben er toen Katwijk van gemaakt, een plaats die ten tijde van St.Willibrord niet bestond in een gebied dat in de 7e eeuw onder water lag (zie bij [Transgressies](#)).
- **St.Willibrord schrijft zelf dat hij aankwam in "Francia"**. Met Francia kan in de 7e eeuw geen enkel deel van Nederland bedoeld zijn.
- Van de oudste periode van het jaar 722 tot het einde van de 10e eeuw bezit Utrecht geen enkel origineel document. Men beschikt slechts over afschriften, die in de 12e en 13e eeuw verzameld of gekregen zijn van kloosters in België (Gent) en Frankrijk (St.Omaars). In deze eeuwen ontstond langzaam en beetje bij beetje de St.Willibrord traditie van Utrecht. Alles waarin sprake was van Trajectum of St.Willibrord werd gekopieerd en naar Nederland getrokken. Zo kwam Nederland aan grote brokken Noord-Franse geschiedenis. Het absolute vacuüm tussen 739 en de 13e eeuw is een afdoend bewijs dat de traditie in Nederland nieuw is ontstaan.
- De Annales Egmondenses vermelden in 1148 van een grote brand in Utrecht, waarbij de kerk van St.Martinus die door bisschop Adelbold is gebouwd, verbrande met drie andere kerken. De kerk van St.Salvator, die de kerk van St.Bonifatius genoemd werd, bleef gespaard. In dit bericht wordt St.Willibrord, die men zo graag ziet als grondlegger van het Christendom in Nederland en bouwheer van een St.Salvatorkerk, niet genoemd. Adelbold was tussen 870 en 899 een der opvolgers van St.Willibrord, echter niet in Utrecht, maar in Tournhem. De eerste bisschop van Utrecht was wellicht Balderik (917?-975). De latere keuze van St.Martinus (St.Maarten, de nationale beschermheilige van Francia) tot patroon van de betreffende kerk wijst al op de zuidelijke oorsprong ervan. Ook die is na de 10e eeuw geïmporteerd.
- De Annales Xantenses (640-873) bevatten geen enkel bericht over St.Willibrord, terwijl ze wel over de "[Betuwe](#)" en het land van Kleef handelen. Blijkbaar was de "eerste bisschop van Utrecht" in Xanten niet bekend.
- Melis Stoke (1235-1305) noemt St.Willibrord als apostel aan de Schelde. **Helemaal juist dus, want de Schelde bakende het gebied van de Frisones af en wordt in klassieke teksten ook Renus genoemd.** Geen enkel woord over Utrecht of noordelijk Nederland.
- In de kroniek "*De rebus Ultrajectinis*" (1138-1233) komt de naam van St.Willibrord nergens voor. Geen vermelding van de eerste bisschop van Utrecht en stichter van dit bisdom is op zijn minst erg laks en onattent. De waarheid is dat de St.Willibrord-traditie toen nog niet bestond.
- Vóór de 14e eeuw blijkt St.Willibrord in Nederland onbekend te zijn. Geen enkele Utrechtse oorkonde vóór de 14e eeuw is gedateerd naar het feest van St.Willibrord.
- In noordelijk Nederland is geen enkele oude kerk onder het patronaat van St.Willibrord bekend, terwijl in het zuiden er talloze voorkomen. En in noordelijk Nederland lag bij de Friezen toch het zwaartepunt van zijn missionering?
- St.Willibrord wordt "apostel van de Friezen" genoemd. Volgens St.Bonifatius werkte hij gedurende 50 jaar bij de Friezen en heeft het grootste deel van hen tot het geloof bekeerd. In Friesland is geen plaats, geen kerk, geen feest, geen traditie of legende, die aan deze apostel herinnert. Onze voorouders zijn niet onattent geweest, maar hebben St.Willibrord niet vernoemd, omdat zij wisten dat hij er niet thuis hoorde.
- In Frans-Vlaanderen leeft van de "apostel der Friezen" een duidelijke en grootse traditie in plaatsnamen, patronaten van kerken, parochies, feesten en andere tradities, zodat een belangrijk bewijs voor zijn invloed er lang bestaan heeft en nog bestaat.
- In Frankrijk en Vlaanderen werd vanouds het feest van St.Willibrord gevierd in de bisdommen Kamerijk, Terwaan en Metz. In het bisdom Arras is het nog steeds een voorgeschreven feest. Je vraagt je dan af hoe de bisschop van Utrecht en patroon van de Nederlandse Kerkprovincie en de apostel van de Friezen, in die bisdommen in Noord-Frankrijk terecht is gekomen. Of was hij daar al bekend voordat zijn legende naar Nederland verhuisde?
- Pas in de 14e eeuw (in 1301) vraagt en krijgt Utrecht voor het eerst relieken van St.Willibrord vanuit Echternach. De argumentatie "omdat zij er geen bezat" geeft duidelijk aan dat de traditie toen pas voor het eerst opkwam. Was er geen reliek in Utrecht geweest, dan zou men beslist voor enkele "onechte" hebben gezorgd, als er ook maar enige vorm van verering van de heilige zou hebben bestaan. In de middeleeuwen was een heiligenverering zonder relieken ondenkbaar. Een verering van St.Willibrord heeft in Utrecht vóór de 14e eeuw dus niet bestaan.
- Het begin van de 14e eeuw is een rijkelijk laat tijdstip voor de verering van een heilige uit de 8e eeuw, die nota bene de eerste bisschop van de stad zou zijn geweest en de grondlegger van het Christendom in Nederland. Zo ondankbaar kunnen de bewoners toen toch niet geweest zijn, om St.Willibrord zes eeuwen lang niet te noemen, niet te vereren en zelfs helemaal te vergeten. Hiermee wordt aangetoond dat de verering van St.Willibrord in de 14e eeuw nieuw ontstond. Van ondankbaarheid is dus geen enkele sprake geweest.

- Dat **Ameland** wel eens genoemd wordt als het **Fositesland waar St.Willibrord verbleef**, moet gezien worden als een wanhoopsgreep van enkele historici. Doorgaans wordt Helgoland genoemd, dat al even onjuist is. Het Fositesland waar St.Willibrord op weg naar Dania verbleef en St.Wigbert de marteldood stierf, is Fosseux of Le Fossé Boulonnaise in Frankrijk. Het is genoemd naar de stam van de Fosi die naast de Bataven woonden. Ook St.Ludger heeft hier gepredikt, zoals de tekst zegt, onder de Saxones. In Nederland kloppen deze geografische gegevens op geen enkele manier. In Noord-Frankrijk past ook dit weer precies. Het genoemde Dania is ook niet Denemarken, maar de mark van de Denen zijnde het land van de Northimanni ofwel Normandië.
Dat Willibrord naar de Dani trok, is door de historici algemeen uitgelegd als “naar Denemarken”, zodat Fositesland even algemeen werd opgevat als Helgoland!! Deze reconstructie leek hen aanvaardbaar voor Willibrord, ofschoon zij haar voor Wulfram van Sens, die ook Fositesland bezocht, niet konden gebruiken en daarom het betreffende bericht over Wulfram als onbetrouwbaar bestempelden. De term Dani duidt helemaal niet Denemarken aan, doch de streek ten zuiden van Montreuil, waar al vroeg in de 6e eeuw over Dani wordt gesproken. Bij teksten inzake Frisia en Saxonie treft men er verscheidene aan, die de grens tussen de Fresones en de Dani herhaaldelijk daar situeren en dan de Canche en de Authie als grensbepalingen noemen. Fositesland is een voormalig transgressie-gebied, gelegen in de streek van de Dani en dat vandaag nog de naam draagt van Le Fosse (39 km noord-oost van Rouen). “Fosse”, letterlijk “gracht”, duidt landschappelijk een diep vochtig dal aan tussen hogere gronden. Le Fosse ligt op een eiland dat door de rivieren de Epte en de Mesangueville wordt gevormd. Nergens staat in de bronnen dat het een eiland in zee was. Overigens blijkt ook uit de context, dat deze tocht van Willibrord (zoals die welke Ludger zo’n 80 jaar later eveneens en met even weinig succes naar dit ‘eiland’ ondernam: over land is gegaan, althans niet over zee. De gangbare determinatie die in de 8e-9e eeuw de Dani in Denemarken zoekt, loopt dan ook te pletter op de rotsen van Helgoland.
- Ten aanzien van St.Willibrord is bekend dat hij zich in zijn missiegebied verstaanbaar kon maken ten opzichte van de bewoners. Dit heeft veel historici altijd voor problemen gesteld hoe dat nu mogelijk was. Enkele goedgelovigen zagen er een soort Pinksterwonder in. De oplossing is veel simpeler. St.Willibrord was van Saksische komaf (zie Ontspoorde Historie, tekst 71) en sprak dezelfde taal als de bewoners in Frans-Vlaanderen en wel het Saksisch. Het Saksische en het Frankisch, de taal die Karel de Grote sprak, lagen als taal dicht bij elkaar. Het is vergelijkbaar met het ‘Hollands’ en ‘Vlaams’. Uit het Saksisch/Frankisch is het Diets ontstaan ([zie daar](#)), dat weer ten grondslag lag aan het Nederlands, het Vlemisch (Vlaams), het Engels, het Duits, maar ook het Fries(!). In de tijd van St.Willibrord bestond het Nederlands en het Frans nog niet. Volgens prof.[Georges Duby](#) is de huidige Franse taal pas ontstaan na de 12e eeuw. **Het was het dialect van de streek rond Parijs zoals het bestond in de dertiende eeuw, en is om politieke redenen over heel het noordelijke Frankrijk verspreid (verplicht!) geraakt en later over heel Frankrijk.** *Zie kaart hiernaast.* Het werd na nog heel veel veranderingen het huidige Frans. De *Cantilene de Sainte Eulalie* wordt beschouwd als de eerste literaire tekst die is geschreven in *de langue Domaine D’Oil*, de taal waaruit later onder ander het Oudfrans is ontstaan. Het originele handschrift is geschreven rond 880 in de abdij van Sint-Amandus in Saint-Amand-les-Eaux dicht bij Valenciennes, door dezelfde hand (schrijver) als het Ludwigslied dat eveneens in het Frankisch werd geschreven en oorspronkelijk helemaal niets met Duitsland te maken had. In Frans-Vlaanderen werd nog tot in de vorige eeuw volop Vlaams gesproken, zeker onder oudere inwoners. Het Vlaams werd op scholen verboden, maar is nu in het teken van culturele etnisch erfenis heringevoerd, ook op universiteiten kan men weer Nederlands studeren.

La domaine d’Oil is de Romeanse taal die zich ontwikkelde in het noordelijke deel van Gallie, vervolgens in het noordelijke deel van Frankrijk en die werd gesproken in de middeleeuwen en we het Oud-Frans noemen.

- **De aankomst van Willibrord in het Flevum/Almere in de omgeving van**

Grevelingen/Gravelines staat als een paal boven water: de stad heette vroeger Sint-Willibrord (zie Dupas HISTOIRE DE BOURBOURG). Die naam vind je ook nog in plaats van Grevelingen op de beroemde kaart van Malbrancq, *Morinorum sub Caesare magnitudo, et locorum ab anno 800 nomenclatura*. De stad Grevelingen/Gravelines, anno 1244, had een merkwaardig zegel. Let op de datum: Grevelingen maakt deel uit

de hele reeks nieuwe kusthavens die de oude, toen onbruikbaar geworden door verlanding, moest vervangen: Kales/Calais verving Guines, Ardres en Audruicq ; Grevelingen/Gravelines verving Audruicq en Sint-Omaars; Duinkerken verving Sint-Winoksbergen/Bergues; Nieuwpoort verving Ieper en Diksmuide, etc - .

Die zegel stelt Sint Willibrord als bisschop voor op een boot met mijter en staf, en heeft als legende SIGILLUM S(ANCTI) WILLIBRORDI AD (?) NEVPORTUM, zegel van de heilige Willibrord te Nieuwpoort. *Zie de afbeelding van die zegel in de linker kolom hiernaast.* Nieuwpoort was namelijk ook de toenmalige naam van Grevelingen, een naam die daarna gaat overheersen, omdat hij veel meer slaat op de zeeverbinding ... Zonder veel zoeken, vind je liefst acht oude kaarten en nog vier (van de 16de tot de 18de eeuw), hoofdzakelijk in Amsterdam gedrukt, dus onverdacht, die een Wilbort sand (bank) aangeven tegenover de kust, conform de legende dat hij te vroeg de zeilen gestreken had en wegebde tegen die zandbank. Wij komen dus tot het apostolisch aantal 12 kaarten! De microtoponymie ter plaatse krioelt van Willibrord-namen. Onlangs was nog in Grevelingen de steen te zien waarop hij volgens de legende de zee overstak: een onnozele monnik zonder zeil ervaring had immers niet begrepen dat het om ballast ging. De kerk bezit nog altijd een scheenbeen van de heilige, gegeven door de Collegiale Sint- Wulfram van Abbeville, waar volgens Albert Delahaye het echte corpus berust zou hebben. Lees meer over [het Corpus van Willibrord in Echternach](#).

In Frans en Belgisch Vlaanderen zijn veel plaatsen aan te wijzen waar St.Willibrord kerkpatroon is of nog steeds een voorgeschreven feest, zoals in het bisdom Arras. Daarnaast werden de eerste levensbeschrijvingen over St.Willibrord ook hier geschreven, welk feit volkomen logisch is naast de andere gegevens. Een codex uit de 12de eeuw van de abdij van St.Omaars bevat een vita van St.Willibrord; het staat eveneens in een 13de eeuwse codex van de Cisterciënzerabdij van Clairmarais bij St.Omaars. In Nederland blijkt zijn leven pas in de 14de eeuw bekend te zijn geworden. Dit bewijst dat de opvattingen over zijn zetel te Utrecht niet verder teruggaan dan die 14de eeuw.

De Nederlandse mythen zijn ontstaan doordat men het paleis Noviomagus van Karel de Grote in Nijmegen plaatste. Dat gebeurde ook pas vanaf de 15de eeuw onder invloed van (vooral) Duitse historici, die Karel de Grote ook in Aken plaatsten. Beide opvattingen kregen een schijnbaar gelijk door de bouwwerken en opvattingen van Frederik Barbarossa, die zich als ‘opvolger’ van Karel de Grote beschouwde.

De rest van de Middeleeuwse geschiedenis over de Betuwe, Dokkum, Frisia, Walacria en de Noormannen, heeft alles te maken gehad met deze mythen en is een duidelijk gevolg van de opvatting van Karolingisch Nijmegen.

St.Willibrord schrijft zelf dat hij in Francia aankwam.

"In naam van de Heer. Clemens Willibrordus kwam in het jaar 690 na de geboorte van Christus van overzee in **Francia**, en in de naam van God is hij in het jaar 695, hoewel onwaardig, in Rome tot bisschop gewijd door de apostolische man paus Sergius. Nu is hij dan uit Gods naam in het jaar 728 vanaf de geboorte van Onze Heer Jezus Christus nog gelukkig werkzaam in de naam van God."

Bron: Wilson, *The Calendar of St.Willibrord*, fol.39.

Algemeen wordt aangenomen dat Willibrord deze tekst zelf opstelde en eigenhandig in zijn Kalender heeft geschreven. Al schrijft hij in de derde persoon over zichzelf, toch blijkt duidelijk uit de woorden "hoewel onwaardig", die alleen van hemzelf kunnen zijn, dat hij in alle bescheidenheid over zichzelf schrijft. Als een ander dit geschreven had, zou het een grove belediging zijn geweest.

Willibrord zegt dus zelf dat hij naar **Francia** kwam. Wie daar in de 7e eeuw Nederland of Katwijk van wil maken, moet op z'n minst met één tekst aantonen dat Francia zich toen uitstrekte tot de Noord-Nederlandse kust. Zo'n tekst bestaat niet, anders had men deze al lang en breed op tafel gelegd om de onjuistheid van Delahaye's opvattingen aan te tonen.

De eigen getuigenis van de man in kwestie is vanzelfsprekend van het hoogste belang. Toch blijven Nederlandse historici maar vasthouden aan de traditie en

zetten ze zelfs de heilige, om wie ze zich zo druk maken, neer als leugenaar. Zij weten het immers beter dan Willibrord zelf. Voorts treedt uit deze eenvoudige en sobere verklaring een evenwichtige, rustige, plichtsgetrouwe, zorgzame en gestage werker naar voren; een persoonlijkheid waarbij de wilde verhalen van grootse geloofscampagnes over afstanden van 1000 kilometer retour niet passen.

De Franse en Duitse historici houden Gravelines als de aankomstplaats van St. Willibrord op het vasteland van Europa en volgen daarmee de opvattingen van Echternach, waar men sinds de 12de eeuw het noord-Franse Gravelines als landingsplaats van St. Willibrord hanteert. Dat blijkt historisch volkomen juist te zijn.

Abt Theofried van Echternach heeft zelf, getuige zijn *Vita van St. Willibrord* en zijn eigen verhandelingen, een bezoek gebracht aan deze plaats. Gravelines heeft ook van oudsher een sterke St. Willibrord traditie, wat mag blijken uit **het beeld met reliek** van St. Willibrord in de plaatselijke kerk die al het patronaat van **St. Willibrordus** droeg, voordat men in Nederland ooit over Willibrord gehoord had. (*Zie afbeeldingen hiernaast*). De kerk van Gravelines draagt nog steeds het patronaat van St. Willibrord, evenals de kerk van het nabijgelegen Bourbourg ook het patronaat van St. Willibrord droeg.

Wat stad en haven van Gravelines betreft: aangezien het toekomstige areaal van die stad nog onbewoonbaar was, kon van een landing aldaar geen sprake zijn; wèl echter van een stranding op een nabij liggende zandbank, doordat de boot na het (te vroege?) strijken van de zeilen op drift raakte. Dit was dan het juiste moment voor het overboord zetten van de verzwarende steen om zo het vaartuig weer vlot te krijgen en daardoor de kust te bereiken vanwaar men te voet bij **de burcht van Traiectum** (Tournhem) kon komen.

Het Stadswapen (met burcht) van Tournhem en de Eglise Saint-Willibrord in Gravelines, waarin het beeld met reliek van bisschop St. Willibrord staat, bevestigen de Willibrordtraditie. De spreuk op het stadswapen van Tournhem luidt: **Nul ne si Frote - Geen mens laat zich bedotten!**

Waarheid en legende!

Kaart bezittingen en/of plaatsen van St. Willibrord in Nederland, België en Luxemburg (Editie P.C. Boeren; klik op de kaart voor een vergroting). Opvallend op deze kaart is dat Noord-Nederland (op Medemblik nr.43 na) leeg is.

Dr. Ch. Thewissen maakte in 1964 van Willibrord geen boven-Moerdijkse maar een Benelux-heilige, aangezien er boven de Moerdijk nauwelijks bewijzen van zijn aanwezigheid te vinden zijn. De nadruk legde hij in Zuid-Nederland en Luxemburg (zie kaartje hiernaast). Echter, ook Thewissen had de studie van P.C. Boere niet helemaal goed begrepen en ging er -net als Boeren- vanuit dat de claims van Echternach allemaal terecht en historisch juist waren. Zij hadden de studie van Albert Delahaye over de ['Vraagstukken in de Historische Geografie van Nederland'](#) nog niet gelezen (die was nog niet uitgegeven), maar wezen al wel op een aantal onmogelijkheden in de Willibrord-verering in Nederland.

- De aankomst van St. Willibrord te Gravelines is een vaststaand feit. Abt Theofried van Echternach, de eerste -na Alcuinus en Beda- die over het leven van St. Willibrord schrijft, wijst in 1110 deze plaats aan als de aankomstplaats na de oversteek uit Engeland. In Echternach hanteert men nog steeds Gravelines als aankomstplaats van St. Willibrord.

- Zowel de Franse als Duitse historici houden hetzelfde Gravelines voor de aankomstplaats van St. Willibrord. Alleen in Nederland hanteert men **de 17e eeuwse** fabel met de aankomstplaats Katwijk.

- Gravelines lag ook op de normale en gebruikelijke oversteekplaats om vanuit Engeland naar het vasteland (of andersom) te reizen. Deze weg had ook een eigen naam: **La Leulène**, en heet nu nog zo! Het was de vaste route waarlangs alle hoogwaardigheidsbekleders vanuit Kent naar Rome reisden. Langs deze weg is ook St. Willibrord en later St. Bonifatius naar Rome gereisd.

- Gravelines heeft al sinds mensenheugenis een St. Willibrord traditie. Het werd er al lang van vader op zoon doorverteld, zo schrijft abt Theofried in het *Vita van St. Willibrord*, dat St. Willibrord er aankwam op een steen. Dit verhaal werd aanvankelijk voor een legende gehouden en als historisch feit verworpen. Echter, het berust geheel op waarheid, aangezien het ter plaatse een gebruikelijke zaak is, om bij stormachtige weer, een boot met stenen te verzwaren om de stabiliteit en zeewaardigheid te verbeteren.

- Gravelines heeft vanouds een St. Willibrordus kerk en parochie, die al bestond voordat men in Nederland ooit van St. Willibrord gehoord had.

- St. Willibrord is sinds mensenheugenis ook patroon van de stad Gravelines.

- Op het stadszegel van Gravelines uit 1244 staat St. Willibrord, die per boot reist, afgebeeld. De tekst op de rand van dit zegel laat er geen misverstand over bestaan dat de afgebeelde bisschop St. Willibrord is.

- Voor de kust van Gravelines staat op verschillende oude kaarten de naam S. Willibrordi en Wilbort Sant.

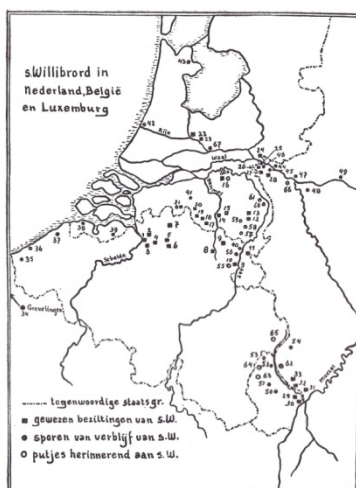
- In de nabije omgeving zijn meerdere kerken of altaren aan St. Willibrord toegewijd.

- Bourbourg, op enkele kilometers van Gravelines, heeft een kerk met het patronaat van St. Willibrord.

- Van de aankomst van St. Willibrord te Katwijk, is geen enkel tekstueel of archeologisch bewijs.

- De traditionele aankomst in Nederland en de reis van Katwijk naar Utrecht is een onmogelijke, onlogische en lachwekkende vertoning. Het is zelfs een groot vraagteken of de Rijn in de 8e eeuw nog wel bevaarbaar was.

- Het klooster van St. Willibrord te Echternach lag in het bisdom Trier. Welke bisschop bouwt zijn klooster in een ander bisdom, 300 km. van zijn parochiekerk? Ook dit is een lachwekkende, onlogische en dus onmogelijke situatie. En dat terwijl in de teksten staat dat St. Willibrord zijn klooster "buiten de muur" van Traiectum bouwde. Dus net buiten die plaats. Dan is een afstand van 300 km. even onlogisch als absurd. St. Ludger ging vanuit het klooster 's nachts bidden in de kerk van St. Martinus in Traiectum. Hij ging er te voet naar toe, elke nacht en nachten achtereens. Ook hier is een afstand van 300 km tussen klooster en kerk een ongerijmdheid. De latere keuze van St. Maarten (St. Martinus, de nationale beschermer van Francia) als patroon van de Utrechtse kerk wijst al op de zuidelijke oorsprong ervan. Ook die is na de 10e eeuw geïmporteerd.

(P. C. Boeren)

VERKLARING DER CIJFERS BIJ KAART

1. Antwerpen	25. Rindern	48. Spellen
2. Deurne	26. Mehr	49. Gahlen
3. Berchem	27. Nütterden	50. Erpeldinge
4. Wommelgem	28. Cleverham	51. Flebur
5. Viersel	29. Echternach	52. Heinerscheid
6. Nijlen	30. Osweiler	53. Basbellein
7. Rijkvorsel	31. Steinheim	54. Prüm
8. Hoxent	32. Bollendorf	55. Munsterbilzen
9. Reppel	33. Schankweiler	56. Neeroeteren
10. Mulhem	34. Grevelingen (Gravelines)	57. Meijel
11. Susteren	35. Wulpen	58. Asten
12. Deurne	36. Middelkerke	59. Vliedern
13. Bakel	37. Klemskerke	60. Geijsteren
14. Waalre	38. Breskens	61. Maashees
15. Aalst	39. Hulst	62. Daleiden
16. Oss	40. Aldeneik	63. Wilverwiltz
17. Eersel	41. Tilburg	64. Asselborn
18. Hapert	42. Katwijk	65. Lommersweiler
19. Hulsel	43. Medemblik	66. Kanten
20. Diessen	44. Emmerik	67. Wijk bij Duurstede
21. Alphen	45. Kellen	68. Megen
22. Utrecht	46. Kleef	
23. Vechten	47. Wezel	

De Vliegende Apostel.

St.Willibrord en St.Bonifatius waren Benedictijnen. In de Nederlandse traditie worden hen eigenschappen aangewreven die in strijd zijn met hun kloostergeloften.

In de traditionele opvattingen zouden St.Willibrord en St.Bonifatius in een oneindig groot missiegebied gewerkt hebben, dat zijn weerga niet gekend heeft. Dat is teveel eer voor deze eenvoudige predikers die in Noord-Frankrijk er twee zijn uit een lange rij en er in een beperkt gebied hebben gemissionieerd. Gezien de omvang van het goederenbezit van St.Willibrord, maakt de geschiedenis van hem de eerste vliegende apostel van West-Europa. Slechts de mythen hebben van St.Willibrord en St.Bonifatius reislustige missiebisdommen gemaakt. Als Benedictijnen gold voor hen, naast de 3 hoofdregels (gehoorzaamheid, kuisheid en armoede), vooral de "[Stabilitas loci](#)", het levenslang verblijf in het eenmaal gekozen klooster.

Merkwaardig is ook dat de missiereizen die St.Willibrord dan ongetwijfeld gemaakt moet hebben, in de authentieke bronnen nergens beschreven staan. Des te opmerkelijker wordt dit als de 2 reizen van St.Willibrord naar Rome wel uitvoerig beschreven zijn en ook bij andere bisschoppen en koningen en keizers (b.v. bij Karel de Grote) dit ook gebeurde. De missiereizen van St.Willibrord zijn dan ook ontstaan in de fantasie van historici, op grond van verkeerd gelokaliseerde plaatsen.

Om de mythen enigszins aan elkaar te breien **wordt St.Willibrord te pas en onpas [te paard](#) afgebeeld**, zoals op de schoolplaat van Isings, zoals hij op het standbeeld van deze missionaris te Utrecht (uit 1942) te paard is gezeten. Immers, slechts [te paard](#) zou hij de enorme afstanden in zijn oneindige missiegebied hebben kunnen afleggen. Deze historische manipulatie is natuurlijk een farce, zeker als je bedenkt dat St.Willibrord een Benedictijner monnik was. Die bezaten geen paarden. Evenmin deugt op deze schoolplaat de stenen kerk. In Nederland is immers nooit enig spoor gevonden van een stenen kerk uit de 7e of 8e eeuw. De afgebeelde scene kan zich dus nooit in Nederland hebben voorgedaan. Pure misleiding dus.

Het is ook de vraag waarom St.Willibrord te voet naar Rome reisde en niet op zijn paard. Tenminste, dat is af te leiden uit de tijdsduur tussen vertrek naar Rome '*in de eerste tijd van het bisdom*' en de dag dat Willibrord door Paus Sergius tot bisschop der Frisones gewijd werd en de naam Clemens kreeg. Dat gebeurde op 21 november 695. Daar zit zo'n 5 jaar tussen. Willibrords standbeeld te Utrecht is opgericht op een plaats waartegen historici (behalve Albert Delahaye dan) geen enkele bedenking kunnen aanvoeren. Dat beeldhouwer [Albert Termote](#) hem, goedbedoeld om vooral zijn Friese betrokkenheid aan te geven, heeft laten rijden op een 'Fries paard', is een artistieke vrijmoedigheid, want er is over het bestaan van dit karakteristieke ras in Willibrords tijd niets bekend.

Bovendien blijft al jaren de vraag onbeantwoord hoe St.Willibrord en andere predikers van Utrecht naar Friesland reisden. Nederland was toen een groot moerasgebied. Een weg over Gelderland, Overijssel naar Friesland of Groningen was er niet. Die zou door onbegaanbare moerassen hebben gelopen. Ook via Noord-Holland kwam je niet in Friesland. In een bootje dan? Daar is geen enkele getuigenis van: een en al mythe. De Zuiderzee ontstond volgens geologische gegevens pas in 1170.

H.Willibrord, patroon apostel van Nederland zoals vaak genoemd, is dat pas sinds 1940..

In 1982 hadden studenten het beeld van St.Willibrord ingepakt om aan te geven dat ze het ergens niet mee eens waren. Zouden ze ook begrepen hebben dat dit beeld hier niet thuis hoorde? Het was een ludieke, maar zeer terechte en opvallende actie.

Middeleeuwse paarden waren niet groter dan een Przewalskipaard.

Ridders: ze boezemden angst in en waren cruciaal voor de middeleeuwse veldslagen, de bereden ridders. Maar **de paarden** waar ze op zaten, **waren niet groter dan een moderne pony**. Dit blijkt uit een studie van Britse historici en archeologen in het *International Journal of Osteoarchaeology* op basis van onderzoek naar Engelse paardenbotten: de schouder- of schofthoogte van oorlogspaarden schommelde rond 1 meter 40. Engelse ridders zaten volgens het onderzoek dus, net iets minder ontzagwekkend dan vaak gedacht, op dieren ter grootte van hedendaagse pony's. Dat middeleeuwse paarden kleiner waren dan de onze, wisten kenners al, zegt historicus Mario Damen van de Universiteit van Amsterdam. Op basis van schriftelijke bronnen was de voorzichtige inschatting dat ze een schofthoogte hadden van ongeveer 1,50 tot 1,60 meter. Damen: '*Dit onderzoek stelt dat dus naar beneden bij en dat is interessant*'. (Bron: De Volkskrant, Boeken & Wetenschap, d.d.5 febr.2022)

Het is dus zaak dat alle afbeeldingen van middeleeuwse paarden en van de tijd ervoor (dus ook uit de Romeinse tijd en de tijd van Karel de Grote!), worden aangepast. De paarden die afgebeeld zijn zoals op de schoolplaten van Isings (zie Schoolplaat hieronder), zijn dus veel te groot. Dat ze op een Zeeuws trekpaard zouden lijken, zoals het paard van het standbeeld van St.Willibrord in Utrecht (afbeelding hierboven links) is dus verre van historisch juist. Ook deze geschiedenis zal moeten worden bijgesteld.

Logica: mythe en werkelijkheid.

De verschillende plaatsen in verband met St.Willibrord genoemd, blijken in verschillende bisdommen te liggen.

De plaats Utrecht zou het Trajectum van St.Willibrord zijn geweest, door hem gesticht als missiebisdom. Echter het Trajectum van St.Willibrord kent een lange voorgeschiedenis. Het wordt in 625 reeds genoemd. In de Utrechtse traditie is dit nooit verklaard. Men laat het bisdom Trajectum bij St.Willibrord beginnen en zwijgt angstvallig over al zijn voorgangers, zoals St.Eloy (bisschop van Noyon), St.Amandus (St.Amand-les-Eaux), St.Wilfried (bisschop van Evreux) en St.Egbert (abt van het Ierse klooster waar St.Willibrord monnik werd), die allen op de kalender van St.Willibrord genoemd worden en allemaal een devotie in Noord-Frankrijk hebben. Geen van deze voorgangers van St.Willibrord is in Nederland bekend of wordt er kerkelijk gevierd. Ook hierover zwijgt de traditie angstvallig en veelzeggend in alle talen. Bovendien heeft Utrecht en omgeving lange tijd tot het bisdom Keulen behoord.

- De abdij van Echternach lag in het **bisdom Trier**. Bisschop Willibrord had zijn abdij dan niet in zijn eigen bisdom. Kerkelijk hiërarchisch een onmogelijkheid. De abdij van Echternach is overigens pas gesticht in 973, nadat monniken zich er vestigden op verzoek van de graaf van Luxemburg.

Eerder verbleef bisschop Hunger er, toen verdreven door de Noormannen. Het klooster heette toen 'Berg aan de Sauer' en was aan St.Petrus toegewijd. Dat sluit volledig uit dat het om het oude klooster van St.Willibrord zou gaan.

- De abdij van Susteren die door St.Willibrord gesticht zou zijn, hoorde bij het **bisdom Luik**.
- De Brabantse plaatsen waar St.Willibrord een kerk gesticht zou hebben lagen in het **bisdom Luik**, in het **bisdom Mechelen** of in het **bisdom Antwerpen**.
- Een deel van Friesland en bijna geheel Groningen, waar St.Willibrord gepredikt zou hebben, hoorde bij het **bisdom Munster**.
- De plaats Corbeia genoemd in het leven van St.Bonifatius zou Corvey geweest zijn en lag in het diocesis Osnabruck, **bisdom Munster**.
- Nijmegen en het rijk van Nijmegen, van waaruit St.Willibrord bezittingen kreeg, viel onder het **bisdom Keulen**. Ook Utrecht hoorde bij het bisdom Keulen.
- Antwerpen en een deel van Zeeland, waar St.Willibrord gepredikt zou hebben, hoorde bij het **bisdom Kamerijk**.
- In Echternach (**bisdom Trier**) had St.Willibrord geen bezittingen of kerken die nadien aan Echternach toevielen.

De vraag is dus, hoe het mogelijk is dat de gebieden waar St.Willibrord een belangrijke invloed gehad zou hebben, allemaal onder andere bisdommen ressorteerden en niet bij het bisdom Utrecht hoorden. Het was ten enen male uitgesloten dat een bisschop zeggenschap zou hebben in andere dan zijn eigen bisdom. Stichtingen van kloosters of kerken buiten het eigen bisdom heeft dan ook nooit plaats gevonden. De verklaring is even verhelderend als simpel. De genoemde gebieden hebben nooit tot het missiebisdom van St.Willibrord gehoord. Vanaf het begin van het ontstaan van de diocesen, gemodelleerd naar de administratieve indeling van de Romeinen, heeft geen van deze diocesen tot het bisdom van St.Willibrord gehoord, ook Utrecht niet. Het Trajectum van St.Willibrord lag in Noord-Frankrijk, rondom de plaats Tournehem. Daar lag ook Epternacum (=Eperleques op 6 km. van Tournehem), daar woonden de Friezen (Frisia=de kust van Frans en Belgisch Vlaanderen), daar lag Souastra (=Suestra), daar lag ook Corbeia (=Corbie). Ook alle plaatsen in Noord-Brabant die men meende te identificeren met de plaatsen waar St.Willibrord werkelijk gepredikt heeft, liggen in Noord-Frankrijk in een kring rondom Tournehem. [De kroniek van Kamerijk](#), geschreven in de 12e eeuw, bevestigt dit beeld en geeft daarmee glashelder aan dat de St.Willibrord-traditie van Nederland pas na de 12e eeuw ontstaan is.

Uit de authentieke teksten, mits onbevooroordeeld gelezen en eerlijk uitgelegd, moet men dan ook constateren dat Willibrords bewegingen -bij zijn eigenlijke missionaire activiteit- een straal van 100 km nauwelijks overschreden heeft (Souastre, Oust-Marest en de 'Dani' liggen binnen dat bereik). In dit en andere opzichten is een niet gering verschil vast te stellen tussen Willibrords geaardheid en die van de 'onrustige' Bonifatius, wier 'actie-radius' trouwens ook tot het onmogelijke overdreven wordt. Er bestond tussen beiden ontegenzeggelijk een zekere mate van 'incompatibilité de caractères': de onstuimige Bonifatius vond Willibrord te lankmoedig; en Willibrord was te lankmoedig om Bonifatius te onstuimig te vinden. Niettemin wordt het vaak voorgesteld alsof Bonifatius niet alleen de opvolger, maar ook de nâvolger van St.Willibrord geweest zou zijn. Het laatste was hij allerminst.

St.Willibrord devotie in Frans-Vlaanderen.

In de streek van Frans-Vlaanderen bestaat een vanuit de Nederlandse traditie onverklaarbare St.Willibrord devotie. De vraag "Hoe kan de apostel van Nederland zo ver van huis zo'n grote bekendheid hebben gehad?", werpt dan ook, voor de Nederlandse traditie, de nodige geografische problemen op.

Vanuit de visie van Albert Delahaye is deze vraag meteen het antwoord op die problemen:

"St.Willibrord was in Frans-Vlaanderen niet ver van huis. Hij was er midden in zijn missiegebied!"

St. Willibrord landde te Gravelines, dat in de 7e eeuw een eiland in het Almere was. Een plaatselijke traditie, die door een schrijver uit de 11e eeuw al zeer oud werd genoemd, bevestigt deze landing. In de streek van Frans-Vlaanderen zijn talloze relictten van een devotie aan te wijzen, zoals kerken door de aartsbisschop gesticht, veel relieken in kerken en de viering van zijn feest. De kerk van Gravelines draagt nog steeds het patronaat van St.Willibrord, evenals de kerk van het nabijgelegen Bourbourg. De kerken en goederen van het bisdom en van de abdij van St.Willibrord zijn alle in dezelfde streek aan te wijzen, met plaatsnamen die door regionale parallelteksten bevestigd worden in de vorm zoals zij in de oorkonden van Echternach voorkomen. De kaart laat tevens zien, dat alle raakpunten van St. Willibrord en het bisdom Trajectum rondom de zetelplaats Tournehem liggen. Voorheen plaatste men die goederen, parochies en kerken honderden kilometers uit elkaar in tien verschillende landstroken: in Holland, (merkwaardig genoeg niet in Friesland), Utrecht, Gelderland, het land van Kleef, België, Limburg, Zeeland, Antwerpen en de Kempen, Thüringen en Luxemburg. Het heeft geen nader betoog nodig, dat dit onaanvaardbaar is voor een bescheiden missie-bisdom uit het begin van de 8e eeuw, dat bovendien reeds kort na St. Willibrord tekenen vertoonde van weinig levensvatbaarheid, of dat juist als missie-bisdom door de Paus voorbestemd was om zich te zijner tijd op te lossen in de normale hiërarchie. Een expansie van die omvang en uitgestrektheid is zelfs niet bekend uit een latere periode, toen rijke en politiek machtige bisdommen en abdijen links en rechts goederen verwierven. Gezien de omvang van het goederenbezit van St.Willibrord, maakt de geschiedenis van hem een reislustige missiebisdom, wat hij gezien de geschreven bronnen zeker niet geweest is.

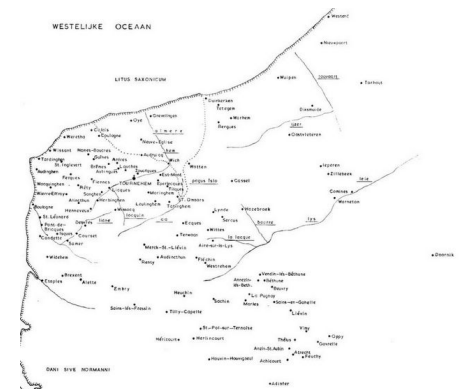
St.Willibrord en Radboud?

Het verhaal van St.Willibrord en koning Radboud heeft betrekking op Willibrord, maar klopt ook niet helemaal met de werkelijkheid. In 690 reist Willibrord samen met elf metgezellen als pelgrim naar het vasteland om daar ongelovigen tot het christendom te bekeren. Volgens zijn biograaf Alcuinus zou Willibrord direct na zijn aankomst naar koning Radbod in Utrecht zijn gegaan, maar zonder succes: het lukte de missionaris niet om de koning van het christelijk geloof te overtuigen. In de Nederlandse traditie gaat St.Willibrord in 690 niet meteen naar Utrecht, maar bezoekt Willibrord Utrecht pas na 695 in de rol van aartsbisschop. Radbod is dan afgezet door Pippijn II na een oorlog in 695 tussen Franken en Friezen en Utrecht vanaf 695 pas tot het Frankische rijk hoort. Het lijkt een detail, maar het komt niet overeen met wat Alcuinus geschreven heeft. De Nederlandse historici leggen de tekst van Alcuinus anders uit dan wat hij letterlijk geschreven heeft. Het is precies wat vaker gebeurd is in de historische geografie en wat precies het probleem van de mythen is.

Nieuwe mythen.

Steeds opnieuw steken allerlei uitvluchten de kop op om de mythe te redden. Tijdens een TV-uitzending op 6 november 1989 werd gepoogd "Willibrord in Utrecht" te redden door zijn verblijf aldaar slechts kort te houden. Blijkbaar kwam dat voort uit een opmerking van Monseigneur M.Muskens, die in een gesprek met het dagblad "De Telegraaf" (4 november 1989) onthulde dat "Willibrord de Friezen niet bekeerd heeft omdat zij niet wilden (?!), waarna hij naar Echternach uitweek!" en daar zeker verder zat te kniezen om die vermaledijde Friezen.

Zo'n voortijdige aftocht van St.Willibrord is natuurlijk historisch volkomen naast de waarheid. Zowel de getuigenissen van St.Bonifatius, Beda en van St.Willibrord zelf, verklaren dat hij tot in hoge leeftijd vanuit zijn te Traiectum gevestigde zetel werkzaam was en bleef. Bovendien zou het in strijd met de kloostergelofte van de Benedictijnen geweest zijn, waarbij 'Stabilitas loci' als een der voornaamste regels gold! Een Benedictijn ging niet op de vlucht! Vergelijk dat b.v. met de moord op St.Bonifatius, die vluchtte ook niet! Op deze manier maakt de Nederlandse bisschop Muskens van St.Willibrord een lafaard en een slappeling en maakt hem de enige reden afhandig waarop hij tot patroon van de Nederlandse kerkprovincie verheven werd. Dat gebeurt er nu wanneer ondeskundigen zich met de geografische historie van Nederland gaan bemoeien: blunder op blunder!

De wijwaterput van St. Bonifatius.

Net als de talloze putjes van St. Willibrord is de wijwaterput van St. Bonifatius in Dokkum klinkklare onzin. Paus Gregorius (731-741) had immers met nadruk verboden voor het dopen van heidenen tot christenen gebruik te maken van deze bronnen, juist omdat deze bij de heidenen in een geur van bijgeloof en heidense rituelen stonden. De paus wilde absoluut voorkomen dat de heidenen de indruk kregen alsof de Roomse Kerk ook in het sacrale van bronnen geloofde. St. Bonifatius was zeer Rome-getrouw, zozeer zelfs dat hij menigmaal in conflict is geraakt met Gallische bisschoppen. En dan vindt de ROB. een wijwaterput van St. Bonifatius! Er werken blijkbaar geen katholieken bij de ROB., want deze heilige wordt even aangewreven dat hij de kerkelijke voorschriften heeft overtreden. Ook het omhakken van "heilige eiken" door Willibrord, Bonifatius of andere zendelingen kan men in het rariteitenkabinet van de historische vraagstukken plaatsen. Het was niet alleen een duidelijk advies van de Paus, ook de missionarissen zelf hadden wel begrepen, dat als men volkeren wil bekeren men ze niet tegen zich in het harnas moet jagen door hun "idolen" grofweg neer te halen en hen te kleineren.

Lezersplein in het Algemeen Dagblad.

Nu is het Lezersplein niet de geëigende plaats om over historische vraagstukken te discussiëren, maar G.Nieuwdorp uit Utrecht maakt er in zijn/haar reactie een karikatuur van. Dat hierbij enkele pertinente onwaarheden verkondigd worden, maakt duidelijk dat de schrijver niet gehinderd wordt/werd door kennis van zaken. De discussie rondom St. Willibrord en St. Bonifatius is namelijk helemaal niet begonnen ergens "op een zolder", maar in het gemeentearchief van Nijmegen, en wel met Karolingisch Nijmegen, waarvan in Nijmegen elk spoor blijkt te ontbreken. Het "gat van Nijmegen" is bij elke historicus bekend. Uiteraard wordt er weinig over gesproken, want het legt meteen de problematiek bloot. Voor Nieuwdorp zijn Willibrord en Willebrord 'vanzelfsprekend' ook twee verschillende personen. Een van de twee heeft zeker in Nederland gemissionieerd, meent hij. Voor Nieuwdorp zijn Aachen en Aken waarschijnlijk ook twee verschillende plaatsen, net als Utrert en Utrecht om bij zijn/haar stad te blijven. De schrijfwijze van een persoons- of plaatsnaam op zich zegt dus weinig, de context is meer van belang. En juist die context heeft in Nederland nooit gepast. Het begrip "déplacements historiques" is bij Nieuwdorp vermoedelijk ook niet bekend.

Het bronnenonderzoek van deskundigen moet als historische uitgangspunt voor de discussie dienen, en niet de schoolboekjes, de folders van de VVV's of een kerkgidsje van een kathedraal.

De bewering dat de theorie van Delahaye bij beroepshistorici geen steun krijgt, is eveneens een onwaarheid. Zelfs aanvankelijk fervente tegenstanders van Delahaye, geven hem nu gewoon gelijk. Op deze website zijn veel citaten ([zie daar](#)) verzameld waarin dat bevestigd wordt. Dr. W.A. van Es, voormalig directeur van de ROB. in Amersfoort, schrijft zelfs: "**Tussen 250 en 950 ontbreekt elke vorm van bewoning in Utrecht**". St. Willibrord en zijn voorgangers en opvolgers hebben er dus nooit een bisschopszetel kunnen hebben. Immers zonder bewoners valt er niets te bekeren. Ook van een kerkje van St. Willibrord en zijn **voorgangers** ontbreekt elk spoor!

Bij opgravingen in Utrecht zijn nimmer resten uit de tijd van St. Willibrord gevonden, om een andere historicus te citeren. [Lees meer over Utrecht](#). Er is sinds 1929 in Utrecht hard gezocht maar nooit iets gevonden uit de tijd van St. Willibrord. Dat lijkt me duidelijke taal. Mevrouw Charlotte Broer (zie bij Citaten) laat de koppeling van Utrecht aan een bisschopszetel als onhoudbaar los. Als St. Willibrord geen bisschopszetel in Utrecht had, en dat stelde zij, valt het hele kaartenhuis van de mythen vanzelf in elkaar. Het is dus beslist een onwaarheid dat Delahaye als enige meent dat de St. Willibrordtraditie van Utrecht op los zand is gebouwd en niet klopt.

Over een aantal historisch kwesties vanaf de Romeinse tijd is in Nederland altijd verwarring geweest. Wie de verwarring ontkent, kent de bronnen niet. Ten aanzien van de hele studie rondom St. Willibrord zijn er zeker nog onduidelijkheden, misschien kan Nieuwdorp die als 'deskundige' oplossen? Zoals de verklaring van de twee corpora van St. Willibrord en zelfs een derde schedel die van deze heilige bekend is. Ook de exacte datum van de breuk tussen het eerste Trajectum en het tweede Trajectum is onbekend, aangezien deze nergens als zodanig genoemd wordt, maar zo goed als zeker tussen 917 en 975 gelegen heeft. Immers een pontificaat van ruim 58 is dan wel niet onmogelijk, maar roept wel vragen op als dat nergens beschreven is.

Die onduidelijkheid over de breuk tussen het eerste en tweede bisdom Trajectum, zeg maar de "verhuisdatum", was voor de historicus (?) [Martin W. de Bruijn](#) aanleiding om dan maar de hele visie van Albert Delahaye te verwerpen. Met enkele onduidelijke (en valse?) oorkonden uit de 11e en 12e eeuw, toen de mythe al vorm begon te krijgen, probeert De Bruijn aan te tonen dat er nooit van een breuk sprake is geweest. En omdat er geen breuk is geweest, is er sprake van continuïteit*) en heeft er maar één bisdom Trajectum bestaan en dat lag in Nederland. In het betreffende artikel schrijft hij: "Het behoeft geen betoog dat met Traiectum in de geschiedschrijving Utrecht bedoeld is. De bisschoppen van dit diocesis moesten omstreeks het midden van de 9e eeuw vluchten voor de Noormannen en vestigden zich te St. Odiliënberg en later Deventer. Daar werd in 917 bisschop Radboud begraven. Diens opvolger Balderik herstelde echter kort daarna de bisschopszetel in Utrecht, waar deze gedurende de hele verdere middeleeuwen gevestigd zou blijven". De Bruijn beroept zich voor deze opinie o.a. op J.W.C. van Campen en R.R. Post.

Een breuk in de Utrechtse continuïteit.

Maar laat nu net dit uitgangspunt, namelijk de vlucht van de bisschop van Trajectum voor de Noormannen, in de Nederlandse archeologie juist nergens bevestigd worden. De vlucht naar Deventer? De Noormannen tegemoet? Immers de Noormannen plunderden volgens de traditionele opvattingen in dezelfde tijd ook het gebied van de IJssel, hoewel [Deventer](#) of [Zutphen](#) in de teksten nergens worden genoemd. Een vlucht naar St. Odiliënberg? In de oorkonde uit 858 over die vlucht is geen sprake van St. Odiliënberg, maar van het St. Petrusklooster te Berg. Dat hiermee het klooster in St. Odiliënberg bedoeld zou kunnen worden, dat als patroonheilige Odilia had, moet dan wel eerst bewezen worden, voordat het als uitgangspunt dient. Het klooster van St. Odiliënberg is aantoonbaar pas in de 12e eeuw gesticht.

Het staat bovendien volkomen vast dat de Noormannen Utrecht nooit geplunderd hebben. Er is archeologisch geen spoor van al die plunderingen gevonden, net zo min als dat in [Deventer](#) of [Zutphen](#) is aangetoond. Waarom zou bisschop Balderik dan gevlucht moeten zijn?

En dan bisschop Balderik. Die zou dus een pontificaat hebben gehad van 58 jaar. Niet onmogelijk, maar wel wonderlijk dat daarover geen enkele mededeling bekend is. Over St. Willibrord is wel geschreven dat hij tot op hoge leeftijd in zijn missiegebied werkzaam was. Daarbij was sprake van een al opvallend, dus vermeldenswaard pontificaat van 49 jaar. Het zelfs langere pontificaat van Balderik zou dan onvermeld zijn gebleven?

En dan die breuk! De breuk tussen beide Trajecta is een onweerlegbare zekerheid. In [863](#) ressorteerde het bisdom Trajectum nog onder het aartsbisdom Reims, in [1272](#) is dat onder het aartsbisdom Keulen.

Maar er is natuurlijk meer, dan alleen de exacte datum van de breuk. **Ook al is er de verhuisdatum onbekend, de verhuizing blijkt uit de verandering van het adres.**

Het eerste bisdom Trajectum lag in Francia, zoals St. Willibrord zelf schreef, en het had een lange voorgeschiedenis.

Het tweede bisdom Trajectum lag in Nederland, dat er door dezelfde "déplacements historiques" net als al die overige plaatsen terecht gekomen is. Bovendien blijkt overduidelijk dat alle goederen en bezittingen die in de oorkonden van het eerste Trajectum genoemd worden, nergens, maar dan ook nergens bij het tweede Trajectum te vinden zijn. Deze zijn wel terug te vinden in Noord-Frankrijk en wel allemaal in een kring om Tournai.

De legende van Willibrord en **het putje van Heiloo** (de missionaris zou als Mozes water uit de grond hebben geslagen) staat al beschreven in het Latijnse heiligenleven Vita Willibrordi van de Karolingische geleerde Alcuinus (ca 730-804). Nederlandse legenden kunnen dus oud zijn, maar dan wel dankzij het schrift. Wie leest wat er in deze Latijnse bron over het putje van Heiloo gezegd wordt, komt tamelijk bedrogen uit: het wonder is nogal dun - er wordt in het zand gegraven, gebeden en dan is er water - en bovendien wordt helemaal niet vermeld waar het verhaal zich afspeelt. In plaats van Heiloo kan het zich overal langs de Noordzeekust hebben afgespeeld. (Geschiedenis Magazine, sept. 2010)

Het is overigens een algemeen bekend feit dat de geschiedenis van de Utrechtse kerken archeologisch niet verder teruggaat dan de 10e eeuw. Dit is bij Martin de Bruijn bekend, gezien zijn bespreking van het boek van A.J.J. Mekking over de Utrechtse kerken.

*) Jammer dat De Bruijn zich nooit heeft bezig gehouden met het Noviomagus van Karel de Grote. Ging zijn argument op -als een breuk niet aangetoond kan worden, heeft deze niet bestaan-, dan was de mythe van Karolingisch Nijmegen nooit ontstaan. Want ook daar is "de breuk" die men er tussen 768 (kroning van Karel de Grote) en 777 (zijn nieuwe paleis te Noviomagus) legt nooit aangetoond, maar was wel het uitgangspunt in de traditie en werd daarmee het begin van *het mysterie van de Keizer Karelstad*.

De rooms-katholieke kerkprovincie Nederland werd in 1853 hersteld en toen probeerde men het katholicisme met het verlevendigen van diverse heilighetradities een impuls te geven. Dat was ook de tijd dat de Bonifatius-legende in Dokkum ontstond en verder werd uitgebouwd. Met een Willibrord-mythe in Utrecht en Bonifatius-mythe in Dokkum probeerde de katholieke kerk weer snel een voet tussen de deur te krijgen in het toen nog zeer calvinistische Nederland. Uiteraard wilden Utrecht en Dokkum met het oog op mogelijk lucratieve bedevaarten wel meewerken. Behalve de ruime aanleg van een bedevaartcentrum buiten de stadsrand wil Dokkum nu ook het stadscentrum ervoor overhoop halen. Utrecht deed het voor Willibrord al eerder op het [Domplein](#). Maar waren die twee missionarissen wel ooit in Nederland? Weinig kritische media zijn bezig onder het mom van een Canon voor het geschiedenisonderwijs traditionele visies over de roemruchte Bataven en Friezen erin te hameren. Men probeert dat ook voor enkele katholieke mythen en legenden.

De oudste documenten in verband met de bisschopszetel Traiectum en Willibrord en diens latere medewerker Bonifatius zijn kopieën van een soort kalender en diverse, soms tegenstrijdige levensbeschrijvingen, waar enige eeuwen tussen liggen en dus veel aan de tekst kan zijn gesleuteld. In de oudste teksten wordt geen relatie tussen de bisschop van Traiectum en de abt van Aefternacum genoemd, maar in een jongere versie van omstreeks 1100 wordt dat een hoofdpunt: Willibrord is dan bisschop van Utrecht en abt van Echternach. En dan legt Echternach claims in Nederland. De directeur van het Rijksinstituut voor Oudheidkundig Bodemonderzoek, archeoloog professor W.A. van Es en diverse stadsarcheologen vinden geen archeologische feiten in Utrecht of het nabijgelegen Wijk bij Duurstede (zogenaamd "Dorestad") die met Willibrord in verband kunnen worden gebracht.

De oudste levensbeschrijving van Bonifatius, zes jaar na de moord, noemt geen plaats en ook niet dat zijn metgezellen wapens droegen en dat Bonifatius zich met een boek boven het hoofd verdedigde tegen zwaardslagen. De jongere versie van omstreeks 900 vermeldt de landstreek Dockynchirica, aan de oever van de Burdina, in de nabijheid van wat men daar Ostreacha en Westreacha noemt. De lichamen werden na enkele dagen bij gunstige wind vervoerd over de baai Elmere naar de stad Trecht en daar begraven. Op de dertigste dag na het overlijden werden ze overgebracht naar Moguntia (Mainz of Mainvillers of wellicht Magneville of was het toch Metz?). Vandaar ging het lijk naar Fulda, omdat Bonifatius dat voor zijn dood zo had gewild. In een derde versie wordt niet over Mainz en Fulda gerept en gaat het alleen over Utrecht, maar na 1000 komt er een vierde versie tot stand in Mainz, gericht op de verering in Mainz en Fulda. In een vijfde versie wordt de pagus Dockynchirica herschreven als Dockinga. Kennelijk ligt niemand in Frans-Vlaanderen er wakker van dat een stuk van hun geschiedenis naar Utrecht en Dokkum werd versleept. Heel Frans-Vlaanderen, voorheen Frisia genoemd, is dan al ferm in Franse hand en Franse historici zijn er blijkbaar niet rouwig om als Willibrord en Bonifatius uit hun annalen verdwijnen.

Na 1200 doen op veel plaatsen in Duitsland Bonifatius-legenden de ronde met als thema's het vernietigen van afgodsbeelden, omhakken van heilige bomen, opwellende bronnen met helder water en de stichting van vele kerken en kloosters. Een Duitse onderzoeker van de Fulda-oorkonden noemt Bonifatius een uitvinding, een "komeet", uit de negentiende eeuw. Andere onderzoekers in Duitsland bevestigen, dat de oorkonden van Fulda niet zijn te gebruiken als directe bronnen van informatie.

Op archeologische en geografische gronden is niet aan te tonen dat Willibrord en Bonifatius ooit hebben gewerkt in Friesland tussen IJ en Eems. De bewezen Dokkumer geschiedenis begint omstreeks 1170. Alles daarvoor is een onbewezen mythe, ondanks het prachtige boek 'Geschiedenis van Dokkum' onder redactie van Meindert Schroor.

Andere historici laten Utrecht ook los als het Traiectum van St. Willibrord.

- Hans Kreijns is er van overtuigd geraakt dat Maastricht het bisdom Traiectum uit de bronnen is; zo ver reikte volgens hem Frisia. Pas na de Noormannentijd, omstreeks 959, komt Utrecht en noordelijk Nederland in beeld. Willibrords bezittingen lagen in Limburg, Oost-Brabant en verder tot aan de Betuwe tussen Elst en Kleve. Echternach was Willibrords zuidelijkste steunpunt en Antwerpen het meest westelijke. De moord op Bonifatius geschiedde in de Gelderse vallei tussen Veluwe (Austrachië) en de Utrechtse heuvels (Westrachië), dus aan de Eem-Barneveldse Beek, die hij aanziet voor de Burdina.
- Joep Rozemeyer is er van overtuigd dat het oude Frisia in de Zeeuwse en Vlaamse regio ligt en dat Antwerpen het Traiectum van Willibrord was, waar ook veel van zijn bezit lag. Van daaruit naar Gent en Brugge verliep ongeveer de taalgrens tussen Friezen en Franken. De Schelde was de Renus uit vele oorkonden. Duinkerke rekent hij niet meer tot Frisia en de moord op Bonifatius zoekt hij toch in Dokkum. Van de Burdine getuigt volgens hem nog de sloot die loopt van Bornwerd naar Holwerd; was dit een vroegere slenk van het Borndiep?
- Joëll Vandemaële, classicus-theoloog-leraar geschiedenis in West-Vlaanderen, zoekt Willibrords Traiectum in Frans-Vlaanderen, het huidige Tournehem aan de Hem, een riviertje dat uitmondt in het estuarium van de Aa, dat in oorkonden Almere of Flevum heette. Van Tournehem loopt nog altijd een *monnikspad* (voiette de moines, met onderweg het gehucht Monnecove) naar Aefterlacum, het huidige Eperleques. Op de kust ligt Dorestadum, het huidige Audruicq, waar Bonifatius vanuit Londen aan land kwam. Alles op loopafstand (5-7 km) in een driehoek dicht bijeen. Een zijtak van de Aa is de bevaarbare Bourrebeck richting Duinkerke, waaraan Bonifatius werd vermoord. Albert Delahaye had een andere Bourre, richting Hazebrouck, als moordplaats op het oog. Bijna alle bezit van Willibrord en een groot deel van dat van Bonifatius is in Noord-Frankrijk naamkundig waar te maken, maar dat betekent niet dat de percelen in de verschillende plaatsen kadastraal zijn aan te wijzen.

Niet alle verwijzingen naar kaarten, afbeeldingen of ingezonden brieven zijn in dit artikel opgenomen. Die zijn wel te vinden op www.noviomagus.info/willibrord.htm.